

Forska tillsammans med barn: Manual för delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barn i förskoleålder

Martin Backman-Witting

Helena Grönholm

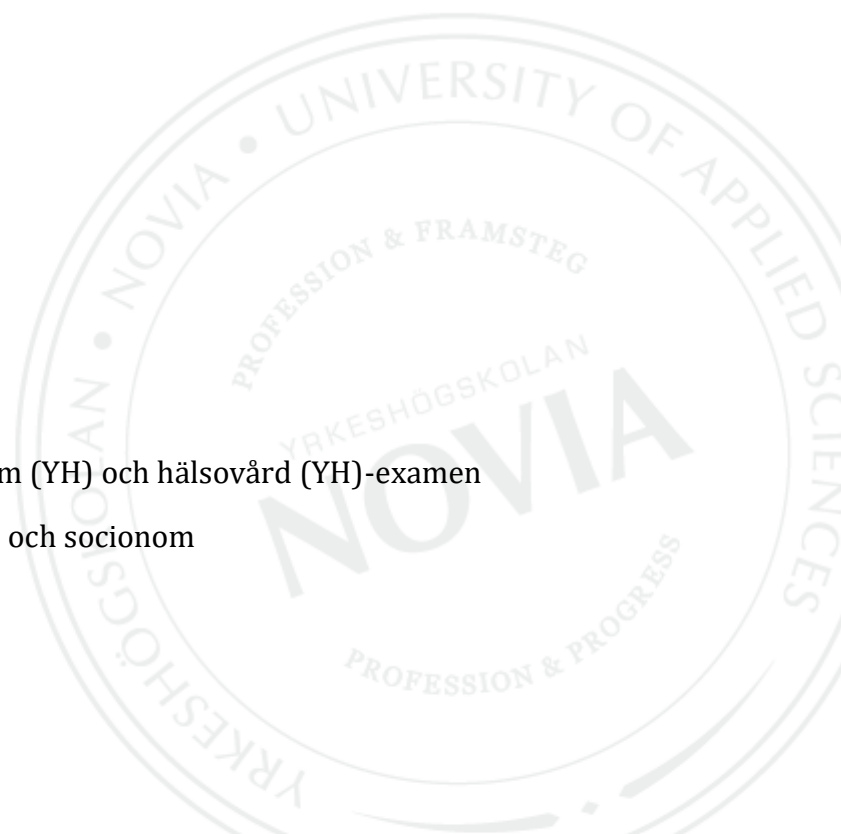
Ellen Lindroos

Hanna Lehtinen

Examensarbete för socionom (YH) och hälsovård (YH)-examen

Utbildning till hälsovårdare och socionom

Åbo våren 2018

EXAMENSARBETE

Författare: Martin Backman-Witting, Helena Grönholm, Ellen Lindroos, Hanna Lehtinen

Utbildning och ort: Utbildning till hälsovårdare (YH), socionom (YH), Åbo

Handledare: Eva Juslin och Janina Dahla

Titel: Forska tillsammans med barn: Manual för delaktighetsfrämjande
datainsamlingsmetoder bland barn i förskoleålder

Datum 04.05.2018

Sidantal 69

Bilagor 1

Abstrakt

Eftersom det finns lite information och forskning om förskolebarns välbefinnande, speciellt information som kommer från barnen själva, finns ett behov att utveckla detta område. I det här arbetet, som är en del av projektet *Skärgårdsliv*, kartläggs faktorer som påverkar förskolebarns välbefinnande i Finland och även livsvillkoren i Åbolands skärgård utreds. Syftet är att utöka kunskapen om delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder med barn. Inom projektet *Skärgårdsliv* kommer förskolebarns välbefinnande i Åbolands skärgård i framtiden att utredas genom delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder.

Arbetet är en integrerad litteraturöversikt med frågeställningarna; hurdan är förskolebarns hälsa och hurdant välbefinnandet i Finland och vilka faktorer kan påverka dessa? Vilka är livsvillkoren för förskolebarn i Åbolands skärgård? Vad betyder begreppen delaktighetsfrämjande och medforskning? Hur bör de tas i beaktande vid datainsamling med förskolebarn?

Under arbetsprocessens gång har vi kommit till slutsatsen att det finns behov för mer forskning om förskolebarns välbefinnande. Arbetet resulterar i en manual som möjliggör delaktighetsfrämjande datainsamling bland barn i förskoleåldern i Åbolands skärgård och kan därmed vara till hjälp inom forskningen. Vi anser också att delaktighetsfrämjande metoder som medforskning är ett bra sätt att få kännedom och information om barnens verkliga hälsa och välbefinnande.

Språk: Svenska

Nyckelord: Delaktighetsfrämjande, förskolebarn,
välbefinnande, Åbolands skärgård

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Martin Backman-Witting, Helena Grönholm, Ellen Lindroos, Hanna Lehtinen
Koulutusohjelma ja paikkakunta: Terveystieteiden (AMK), sosionomi (AMK), Turku
Ohjaajat: Eva Juslin ja Janina Dahla

Nimike: Tutkiminen yhdessä lasten kanssa: Opas osallisuutta edistävästä tiedonkeruumenetelmästä esikouluikäisten lasten parissa/ Forska tillsammans med barn: Manual för delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barn i förskoleålder

Päivämäärä 04.05.2018

Sivumäärä 69

Liitteet 1

Tiivistelmä

Lasten hyvinvointia on tutkittu vähän, erityisesti lasten itse kokemaa hyvinvointia. Lisää tutkimuksia ja tietoa tarvitaan aiheesta. Tässä työssä, joka on osa projektia *Skärgårdsliv (Saaristoelämää)*, kartoitetaan esikouluikäisten hyvinvointiin liittyviä tekijöitä kansallisella tasolla sekä selvitetään Turunmaan saariston elinoloja. Työn tarkoituksena on laajentaa tietoa ja käsitystä osallistavista tiedonkeruumenetelmistä. Kyseistä tiedonkeruumenetelmää on tarkoitus hyödyntää tulevaisuudessa *Skärgårdsliv* -projektin parissa selvittäessä esikouluikäisten hyvinvointia Turunmaan saaristossa.

Tämä työ toteutettiin integratiivisena kirjallisuuskatsauksena ja sitä lähdettiin tekemään seuraavien kysymysten pohjalta: Millainen on esikouluikäisten terveys ja hyvinvointi Suomessa ja mitkä tekijät vaikuttavat niihin? Mitkä ovat esikouluikäisten elinolot Turunmaan saaristossa? Mitä tarkoittaa osallisuuden edistäminen sekä yhteistutkijuus? Miten nämä tulisi ottaa huomioon tiedonkeruussa esikouluikäisten kanssa?

Työprosessin aikana olemme tulleet siihen tulokseen, että tarvitaan lisää tutkimusta esikouluikäisten hyvinvoinnista. Tämän työn tuloksena on opas, joka mahdollistaa osallisuutta edistävää tiedon keruuta yhdessä esikouluikäisten lasten kanssa Turunmaan saaristossa. Opas voi olla avuksi tutkimuksessa. Olemme myös sitä mieltä, että osallisuuden edistäminen sekä yhteistutkijuus ovat toimivia menetelmiä selvitettäessä lasten todellista terveyttä ja hyvinvointia?

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Osallistava, esikoululaiset, hyvinvointi, Turunmaan saaristo

BACHELOR'S THESIS

Authors: Martin Backman-Witting, Helena Grönholm, Ellen Lindroos, Hanna Lehtinen

Degree Programme: Degree Programme in Nursing and Social Services

Supervisors: Eva Juslin and Janina Dahla

Title: Doing research together with children: Manual for data collection methods that promote participation among preschoolers / Forska tillsammans med barn: Manual för delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barn i förskoleålder

Date 04.05.2018

Number of pages 69

Appendices 1

Summary

Little research has been conducted on children's wellbeing, especially the experienced wellbeing of them. More research and information about the topic is needed. In this thesis, which is a part of the project *Skärgårdsliv*, elements which affect the wellbeing of children in Finland and the living conditions in the area of Turku archipelago are researched. The aim is to increase the knowledge of data collection methods that promote participation and are used among children. In the project *Skärgårdsliv* these methods will be used to research the wellbeing of preschoolers in Turku archipelago in the future.

The thesis is an integrative literature review with the following questions; how the health and wellbeing of Finnish preschoolers is, and which elements affect them, which are the living conditions in Turku archipelago, what does promotion of participation and co-research mean and how should they be taken into consideration when doing collecting data with preschoolers.

During the working process we have reached the conclusion that more research about the preschoolers' wellbeing is needed. The result of the thesis is a manual for data collection methods that promote participation among preschool aged children in Turku archipelago. In our opinion promoting participation methods such as co-research are useful when acquiring information about actual health and wellbeing of children.

Language: Swedish

Key words: Promoting participation,
preschoolers, wellbeing, Turku archipelago

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Metod	2
2.1	Integrerad litteraturöversikt	3
2.2	Litteratursökning.....	4
2.3	Litteraturgranskning.....	6
2.4	Etik och tillförlitlighet.....	7
3	Förskolebarns välbefinnande i Finland	9
3.1	Bakgrund.....	10
3.2	Service och stöd för barn och familjer.....	11
3.3	Familjen och familjeförhållanden	14
3.4	Levnadsvanor	16
3.5	Hälsa och välmående.....	18
3.6	Förskolan	21
3.7	Vänskapsrelationer och mobbning.....	23
4	Livsvillkor i Åbolands skärgård	26
4.1	Åbolands skärgård	27
4.2	Boende och sysselsättning.....	30
4.3	Trafik och förbindelser	31
4.4	Serviceutbud.....	33
4.5	Barn och familjer.....	38
4.6	Sociala relationer och fritid	39
5	Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder inom barnforskning.....	41
5.1	Synen på barn.....	41
5.2	Delaktighet inom forskning	43
5.3	Professionellt bemötande av informanter och medforskare	44
5.4	Barns tankevärld.....	46
5.5	Barn som informanter och medforskare.....	49
5.6	Etik samt lagstiftning inom datainsamling och barnforskning.....	52

6	Manualprocessen.....	55
6.1	Planering.....	55
6.2	Förverkligande.....	56
7	Sammanfattande diskussion.....	58
	Källförteckning.....	61

Bilageförteckning

Bilaga 1	Manual
----------	--------

1 Inledning

Det finns rikligt med information om finländska vuxna och äldres hälsosituation medan det däremot knappt har undersökts barn och ungas hälsa, speciellt barn under skolåldern (THL 2018; Kaikkonen, et. al. 2012, 8; Työkalupakki 2016). Via rådgivningen och skolhälsovården har det varit möjligt att följa med hälsoutvecklingen hos enskilda barn genom regelbundna kontroller men fokuset har varit på indikatorer, exempelvis sjukdomar, tillväxtkurvor samt barnens kognitiva och motoriska utveckling. Däremot saknas forskningar om småbarns upplevda hälsa och välbefinnande och en holistisk syn på hur barnens livsvillkor och socioekonomiska ställning påverkar dessa faktorer (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012, 28; Mäki, et. al. 2010, 144). Traditionellt har forskningarna av etiska och praktiska skäl riktats till vårdnadshavarna, men genom den växande medvetenheten om barnens rätt till delaktighet är det aktuellt att ta i beaktande barnens åsikt om deras egna upplevda hälsa och välbefinnande. För att få en djupare insyn i hur barnens delaktighet kan främjas kommer ämnet att vidare behandlas i ett senare kapitel med fokus på delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder som kan användas bland barn i förskoleålder.

Det här arbetet är en del av projektet Skärgårdsliv som kommer att utveckla en databas med information om skärgårdslivet med fokus på hälsa och välbefinnande bland svenskspråkiga barn, unga och familjer i Åboland. Projektet är mångårigt och kommer att fortsätta efter att vår andel är avklarad. Det finns ett behov för projektet eftersom det finns rätt lite information om målgruppen i Åbolands skärgård samt om delaktighetsfrämjande forskning från förut. För att kunna nå projektets målsättning kommer vi i det här arbetet att kartlägga faktorer som påverkar förskolebarns välbefinnande i Finland samt beskriva livsvillkoren i Åbolands skärgård. Syftet med det här arbetet är att öka kunskapen och förståelsen för utförandet av delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder med barn. Målet med arbetet är att utarbeta en manual som möjliggör delaktighetsfrämjande datainsamling bland barn i förskoleålder i Åbolands skärgård.

Av praktiska skäl väljer vi att fokusera på intervjuer som huvudsaklig datainsamlingsmetod, eftersom kvantitativa metoder som frågeformulär kan vara mer passande för äldre barn än barn i förskoleåldern. För att inte helt utesluta kvalitativa datasamlingsmetoder utöver intervjuer benämns barn som informanter, snarare än intervjupersoner eller en motsvarande term som passar exklusivt i ett intervjusammanhang. Det finns likheter i bemötandet av andra personer i både klientarbete inom social- och hälsovården och i forskning. Därför kommer det att i en åldersneutral kontext redogöras för bemötandet av klienter inom social- och hälsovård och informanter inom forskning. Eftersom intervjuer med barn är annorlunda från intervjuer med vuxna beskrivs dessutom hur bemötande och intervjutekniker anpassas enligt barns behov.

Under skrivprocessen utgår vi från flera olika frågeställningar, främst i fråga om sådant som påverkar barns livsvillkor och sådant som ingår i delaktighetsfrämjande forskning med barn. Våra frågeställningar är följande: Hurdan är förskolebarns hälsa och välbefinnande i Finland och vilka faktorer kan påverka dessa? Vilka är livsvillkoren för förskolebarn i Åbolands skärgård? Vad betyder begreppen delaktighetsfrämjande och medforskning och hur bör de tas i beaktande vid datainsamling med förskolebarn? Vi närmar oss arbetet utgående från dessa frågeställningar med avsikten att öka kunskapen och förståelsen om dessa ämnen samt utarbeta en praktisk manual för kommande forskare att arbeta vidare från. Arbetets begreppsdefinitioner tas upp i de kapitel där ämnet behandlas.

2 Metod

Syftet med forskningar eller undersökningar är att lösa ett problem eller få ny eller fördjupad kunskap om ett specifikt ämne (Patel & Davidson 2014, 9). I det här arbetet kartläggs förskolebarns hälsa och välbefinnande i Finland och Åbolands skärgård samt delaktighetsfrämjande metoder som i fortsättningen kan utnyttjas i vidare forskning. En kartläggning av information innebär inom forskningsmetodiken litteraturöversikt (Patel & Davidson 2014, 42).

2.1 Integrerad litteraturöversikt

Litteraturöversikt är en metod och forskningsteknik som undersöker tidigare forskning och sammanfattar forskningarnas resultat (Salminen 2011, 1). Detta betyder en omfattande genomgång och analys av litteratur och forskning som är relaterad till ett specifikt ämne. Processen börjar med att identifiera frågeställningar och målet är att besvara dessa frågor genom en litteratursökning och en analys av den relevanta litteraturen. (Aveyar 2010, 5-6) Litteraturöversikten följer en systematisk process som ska ha ett transparent tillvägagångssätt. (Aveyar 2010, 6; Salminen 2011, 1)

Litteraturöversikt kräver en kritisk granskning av litteratur och tidigare forskning för att läsaren ska få en relevant, aktuell och innehållsmässigt korrekt sammanfattning av information. Sammanfattningen bör vara objektiv, logiskt strukturerad och lyfta fram olika synpunkter på ämnet som kommit fram i tidigare forskningar. (Coughlan, et. al. 2013, 2) En sammanställning av existerande forskningar ger möjlighet till att skapa en helhetsbild av forskningsämnet som utan en omfattande litteratursökning- och analys skulle bli ytlig och otillförlitlig (Aveyar 2010, 7).

Det finns flera olika sätt att göra en undersökning som baserar sig på en litteraturöversikt. Exempel på olika metoder är bland annat narrativ, systematisk och integrerad litteraturöversikt. Av dessa tre exempel är systematisk litteraturöversikt som namnet säger den striktaste i fråga om forskningsfrågeställningar och metoden för litteratursökningen, medan narrativ litteraturöversikt ger friare händer för forskaren vad gäller valet av sökord och frågeställningar. (Salminen 2011, 6-7) I det här arbetet har vi använt oss av integrerad litteraturöversikt, som kan anses vara en blandning av den narrativa och systematiska metoden.

I integrerad litteraturöversikt utvärderas, kritiskt granskas och sammanfattas det samlade materialet på samma sätt som i de andra litteraturöversiktsmetoderna, men litteratursökningen är inte lika specifik eller snäv som i den systematiska litteraturöversikten (Whittemore & Knafl 2005, 547). Detta ger möjlighet att granska och forska ett specifikt ämne så heltäckande som möjligt genom analyserande av både teoretiska och empiriska forskningar (Salminen 2011, 8). En omfattande litteratursökning- och analys leder till ett mångsidigare perspektiv samt varierande

och motstridiga resultat på ämnet som forskas, vilket är den integrerade litteraturöversiktens målsättning (Coughlan, et. al. 2013, 17).

De olika faserna i integrerad litteraturöversikt är formulering av frågeställningar, materialinsamling, utvärdering och granskning av det insamlade materialet, analys och tolkning samt en sammanfattning som presenterar slutsatserna och resultaten utgående från materialet (Salminen 2011, 8; Whitemore & Knafl 2005, 548). Litteraturöversikt påbörjas med att definiera syftet med arbetet och frågeställningarna samt de centrala begreppen som är relevanta och återkommande. Integrerad litteraturöversikt som metod tillåter en mångsidig användning av olika databaser och insamling av material. Detta ger utrymme för en bredare utbud av potentiellt material som kan tillämpas i kartläggningen av det specifika ämnet. (Whitemore & Knafl 2005, 548–550)

Whitemore och Knafl (2005, s. 548) beskriver även utmaningar i integrerad litteraturöversikt som kan uppstå om litteratursökningsprocessen förblir för osystematisk. Sammanfattningen av forskningarna kan leda till en ensidig, partisk och okritisk bild av ämnet. För att undvika detta bör utvärderings och analyseringsfasen vara väl planerad och utförd samt en beskrivning av processen ska vara tillgänglig (Torraco 2005, 360).

2.2 Litteratursökning

Det första steget i sökprocessen är att definiera området som kommer att undersökas och syftet med arbetet (Salminen 2011, 16; Whitemore & Knafl 2005, 548). Målet med litteraturöversikten är att undersöka områden som det inte forskats i eller undersöka områden ur en ny synvinkel. Detta görs genom att formulera frågeställningar som är tillräckligt koncentrerade, hanterbara och möjliga att svara på genom tillgänglig litteratur. (Aveyard 2010, 29,41) Frågeställningarna som görs upp kan vara preliminära och förändras och specificeras under arbetets gång, då man hittar relevant information inom området som undersöks. Efter detta väljs litteratur och databaser. Information hämtas ofta både från tryckta källor, så som böcker, och digitala källor, så som e-artiklar och e-böcker. Genom att bekanta sig med ämnesområdet som kommer att behandlas kan centrala begrepp tas upp, av vilka

man kan välja vilka sökord som ska användas i arbetet. (Patel & Davidson 2011, 42–45) Sökorden kan vara antingen ord eller hela fraser. Genom ett noggrant val av sökord begränsas sökresultatet vilket underlättar arbetet och materialet svarar på frågeställningarna som formulerats. Sökresultatet begränsas sedan utgående från olika faktorer, så som årtal, om materialet finns tillgängligt som full version eller enligt språk. Efter detta urval bör materialet även granskas utifrån dess innehåll så att det material som används i arbetet är så kvalitativt som möjligt. (Salminen 2011, 16) Materialet bör samlas från ett flertal olika källor och användas på olika sätt, eftersom målet är att arbetet ska vara så brett och mångsidigt som möjligt (Salminen 2011, 31; Whittemore & Knafelz 2005, 546).

I det här arbetet finns två olika teman, dels behandlas barns livsvillkor i Finland, dels delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder. Om bägge områden finns rätt lite skrivet sedan tidigare. Litteratursökningen påbörjades genom att välja sökord utgående från arbetets frågeställningar och målgrupp. Sökord som använts i litteratursökningen är barn, välmående, tutkimuksia lasten hyvinvoinnista, esiopetus, lapsiperheet, lasten terveys, lasten hyvinvointi, åbolands skärgård, pargas och skärgårdslagen för de kapitel som behandlar förskolebarns välbefinnande. För kapitlet om delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder inom barnforskning har sökorden intervju + kvalitativ + metod, kommunikation + etik, narrativ forskning, barn + resurs + resursförstärkande, participation AND preschool AND nursing, delaktighetsfrämjande, delaktighet, preschool AND response, preschool AND child AND interview samt manual AND preschool AND interview använts.

I sökningen har följande databaser använts; Åbo Akademi biblioteksdata Alma, publikationsarkivet för social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde Julkari, publikationsarkivtjänsten Doria, EBSCO, CINAHL och Finlex. Eftersom sökresultatet ur dessa databaser inte varit tillräckligt har även Google Scholar använts för att få mer mångsidiga källor. Även böcker har använts som källor i arbetet, dessa har hittats i bibliotek i Åbo samt Raseborg.

Eftersom det finns begränsat med källor om specifikt förskolebarns välbefinnande har sökandet utökats och begreppen breddats till att behandla även material om barn under skolålder, barn i lekålder, femåringar och förstaklassister eller barn i lågstadieålder. En del av materialet har även behandlat barnfamiljer, vilket vi anser

relevant eftersom ett barn i förskoleålder påverkas av familjen i stor utsträckning. Utgående från materialet har vi samlat den information som är relevant för målgruppen.

Genom hela arbetet har samma kriterier använts i fråga om källor; fulltext ska finnas tillgänglig, källan ska vara vetenskaplig, källan ska svara på arbetes frågeställningar och vara aktuell. Vi har strävat efter att använda så nya källor som möjligt för att få den mest relevanta informationen. Vi har även valt källor enligt ämnesområde. Till kapitel 3 och 4 är källorna till största del från Finland, eftersom dessa kapitel behandlar förskolebarn i Finland och deras välbefinnande och livsvillkor. Källorna är både på finska och svenska. Till övriga kapitel har även källor skrivna på engelska och från andra länder använts. Litteratursökningen i det här arbetet har gjorts mellan 31.1.2018 och 25.04.2018.

2.3 Litteraturgranskning

Avsikten med litteraturgranskningen är att få en helhetsbild av det insamlade materialet och ordna innehållet enligt teman. I detta skede upptäckts ofta att en del av källorna som samlats in under litteratursökningen är innehållsmässigt irrelevant för arbetets syfte. Under litteraturgranskningen bör man även försäkra sig om källans kvalitet och tillförlitlighet. En kritisk granskning betyder att källan analyseras objektivt och dess styrkor och svagheter utvärderas. (Coughlan, et. al. 2013, 70–71; Aveyard 2010, 128)

Första steget i litteraturgranskningsprocessen är att ställa frågan om relevans med tanke på det egna arbetet. För att få svaret på frågan bör man bekanta sig noggrant med materialet och avgöra källans nytta. Om denna fas inte genomförs grundligt finns risken att sammanfattningen saknar djupet och det blir utmanande att få en tillräckligt heltäckande bild av ämnet som kartläggs. Det räcker inte att avgöra källans relevans utgående från källans rubrik, utan det krävs en djupare genomgång av materialet. (Aveyard 2010, 90) Under skrivprocessen stötte vi på missvisande rubriker och på källor som i början verkade relevanta, men senare visade sig att innehållet inte motsvarade det egna behovet. Det insamlade materialet ordnades ämnesvis, enligt arbetets olika delar, för att underlätta skapandet av en helhetsbild.

Att göra ett riktgivande beslut av källans tillförlitlighet kan börjas med att granska källans namn eller rubrik, språket, abstrakt samt vem författaren är eller vem som publicerat verket (Coughlan, et. al. 2013, 72) Flera av källorna som används i det här arbetet är antingen publicerade av olika institutioner, kommuner och förbund eller till exempel pro gradu-avhandlingar med tillförlitliga ursprungskällor. Det här arbetets tillförlitlighet ligger i en mångsidig och bred användning av källor och källhänvisningar. Dessutom har relevanta källor, med hög grad av evidens använts. Som exempel på dess är texter som producerats av Institutet för hälsa och välfärd i textstycken som behandlar hälsa och välbefinnande.

Analys och sammanfattning av det insamlade materialet är det sista steget i en litteraturöversikt (Coughlan, etl. al. 2013, 90). I detta skede analyseras forskningsresultat, görs en jämförelse av motstridiga forskningsresultat eller en tolkning av materialets innehåll allmänt. (Friberg 2017, 121; Aveyar 2010, 128) Det slutliga målet är att skapa en ny och integrerad analys av de samlade materialet, som är mer heltäckande än de enskilda undersökningarna eller forskningarna. (Aveyar 2010, 124) I det här arbetet har forskningsresultatet analyserats och tolkats. Eftersom information om enbart förskolebarns hälsa och välbefinnande inte hittats har sökandet utökats till barn i andra åldrar, vilket gör att materialet har tolkats och slutsatser dragits utgående från materialet. Materialet har sammanfattats till logiska helheter och de olika teman har behandlats på ett mångsidigt sätt. Eftersom det tillgängliga materialet och forskningen är begränsad i ämnet, har vi i denna litteraturgranskning genom att samla och sammanfatta det material som finns gjort en heltäckande analys i ämnet.

2.4 Etik och tillförlitlighet

Ett vetenskapligt skrivet arbete bör vara tillförlitligt och etiskt acceptabelt för att stärka resultatets trovärdighet. Arbetets tillförlitlighet och trovärdighet grundar sig på att en god vetenskaplig praxis tillämpas under hela arbetsprocessen. Detta kräver noggrannhet samt ett hederligt och omsorgsfullt tillvägagångssätt både i dokumentering och presentation av resultaten men även i bedömningen av undersökningar och forskning. Den valda forskningsmetoden ska vara ändamålsenlig och följa de forskningsetiska principerna. Särskild uppmärksamhet

och hänsyn bör ägnas åt andra forskares arbete genom korrekta källhänvisningar. Forskaren ansvarar själv för att en god forskningspraxis beaktas genom hela arbetsprocessen. (Forskningsetiska delegationen 2012, 18–19)

En oetisk och ohederlig handling under arbetsprocessen leder till att arbetet inte är trovärdigt och forskningens resultat mister sitt värde. Handlingen kan vara antingen avsiktlig eller vara en följd av slarv. Att presentera felaktig information eller forskningsresultat, stjäla andra forskares arbete eller att presentera det som sin egen forskning anses vara oredligt. (Forskningsetiska delegationen 2012, 20) För att undvika plagiat eller missförstånd bör man respektera ursprungskällan med korrekt källhänvisning samt presentera rätt forskningsresultat med ett objektiva perspektiv.

Vi anser att det här arbetet uppfyller kraven för en god vetenskaplig praxis. Litteratursökningsprocessen som gjordes utförligt omfattade mångsidigt och brett olika sökord för att försäkra att det hittades relevanta källor. Arbetet innehåller varierande och mångsidiga källor vars tillförlitlighet har utvärderats och granskats noggrant. Det är dock mycket möjligt att de sökord som använts inte har täckt allt och relevanta källor har uteblivit i det här arbetet. Forsknings- eller undersökningsresultat som presenteras i detta arbete har respekterats och presenteras objektiva enligt vetenskapliga praxisens principer. Hänsyn har visats till ursprungsförfattarna och övriga källor med korrekta och rätt utplacerade källhänvisningar. Källförteckningen innehåller samtliga källor som hänvisats till under arbetets gång.

Under arbetsprocessen har vi kontinuerligt kritiskt utvärderat det här arbetet, de slutsatser som vi kommit fram till och sättet hur vi presenterar den information som vi kartlagt. En del av processen var en självopponering som vi genomförde i mitten av arbetsprocessen för att evaluera arbetet och utvärdera det objektiva och med den kompetensutvecklingen som vi erhållit under processens gång. Detta ökar arbetets tillförlitlighet och validitet.

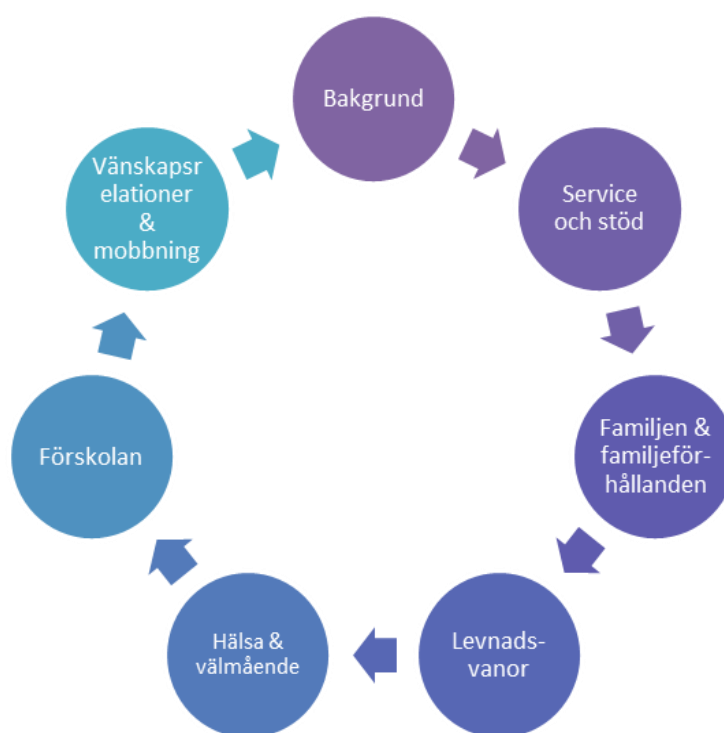
3 Förskolebarns välbefinnande i Finland

I detta kapitel beskrivs välbefinnandet bland förskolebarn i Finland idag. Vi utgår från det material som är tillgängligt och sammanfattar detta. Kapitlet baserar sig på begreppen hälsa och välbefinnande och hur dessa påverkar förskolebarns vardag. Enligt Institutet för hälsa och välfärd (2018) och Socialstyrelsen (2016) definieras hälsa som fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, vilket innebär att begreppet betyder mer än endast frånvaro av sjukdom eller skada. Hälsa är en mänsklig rättighet, grundläggande för ett gott liv och nödvändig för social och ekonomisk utveckling. Upplevd hälsa innebär personens egna uttryckta uppfattning om sin hälsa och informationen kan användas som ett verktyg för att mäta eller förutspå dödlighet, funktionsförmåga eller användandet av hälsoservice i samhället. (THL 2018).

Välbefinnande kan delas in i tre kategorier; hälsa, materiellt välbefinnande och upplevt välbefinnande eller livskvalitet. Begreppet syftar både på individens välbefinnande samt välbefinnande på samhällelig nivå. På samhällsnivå ingår levnads- och arbetsförhållanden samt utkomst. På individnivå innebär livskvalitet sociala relationer, självförverkligande, lycka och socialt kapital. (THL 2018) Tidigare har välbefinnande definierats och mätts utifrån materiella faktorer, medan det idag fokuseras mer på individens uppfattning om det egna livets meningsfullhet, värdesättande av relationer och undvikande av utsatthet. Livskvalitet, känsla av egenvärde, givande sysselsättning. (Kajanoja 2005) (THL 2015) Socioekonomiska faktorer påverkar både det materiella och upplevda välbefinnandet (THL 2015).

För att få en heltäckande bild av välbefinnande har vi valt att använda delområden som presenteras i figur 1. Valet av delområden baserar sig på en modell av Institutet för hälsa och välfärd som presenterar resultatet av skolhälsoundersökning gjord bland 4–5-klassister, 8–9-klassister och studerande i gymnasiet och yrkesskola. Även om modellen inte använts bland barn i förskoleålder anser vi att de olika delområdena är relevanta även för denna åldersgrupp. Vi har dock valt att behandla och slå ihop vissa områden till större helheter, så att de bättre svarar på våra frågeställningar. De områden vi valt att behandla är bakgrundsfaktorer, service- och stödformer, familj, levnadsvanor, hälsa och välmående, förskola samt vänskapsrelationer och mobbing. Eftersom ett barn i förskoleålder ännu är beroende av sina föräldrar och familj påverkar dessa barnets välmående i stor grad.

Barnet tillbringar även mycket tid i förskolan vilket gör att det är en central miljö efter hemmet. Grundläggande hälsoaspekter som kost, motion och sömn tryggar barnets tillväxt och är därför väsentligt att beakta då barnets välbefinnande utreds. För att få en helhetsbild bör även hälsa och välmående, barnets fritid samt vänskapsrelationer undersökas.

Figur 1 Faktorer som påverkar hälsa och välbefinnande.

3.1 Bakgrund

I Finland ansvarar främst social-och hälsovårdsministeriet, tillsammans med andra ministerier, för familjepolitiken. Familjepolitikens mål är enligt social- och hälsovårdsministeriet att skapa en trygg uppväxtmiljö för barnen, trygga föräldrarnas materiella och andliga möjligheter till att skapa familj och fostran av barnen. Under senaste åren har familjepolitikens tyngdpunkt rört balansen mellan arbete och familj, förstärkandet av faderskapet samt tryggheten av barnfamiljernas inkomst. (Haataja, Ilpo, Saarikallio-Torp & Valaste 2016, 8)

En utmanande fråga ur samhällsperspektiv, men även social- och hälsopolitiskt sett, är hur jämställdhet bör förebyggas och socioekonomiska skillnader minskas. Ur familjepolitisk synvinkel är detta en viktig fråga eftersom hälsorelaterade skillnader uppstår redan i den tidiga barndomen som senare kan leda till bland annat

hälsoproblem och nedsatt funktionsförmåga. Överlag är det allmänna hälsotillståndet bra bland finländarna och majoriteten av barn och barnfamiljer mår bra, men den ökade risken i socioekonomiska och regionala skillnader är oroväckande. (Kaikkonen, et. al. 2012, 6)

Andelen fattiga barn har allmänt sett minskat en aning i Finland år 2014 jämfört med året innan, men är fortfarande högst bland ensamförsörjande familjer. Bland familjer med två försörjare och små barn har fattigdomen ökat mest. Ofta beror fattigdomen på arbetslöshet, låg utbildningsnivå och förändringar i arbetslivet. Arbetslösheten bland högskoleutbildade har dock ökat under 2000-talet. Den ekonomiska situationen hos barnfamiljer har påverkats av att inkomstöverföringars reella värde sänkts samtidigt som många skatter och avgifter höjts. Problem med utkomst påverkar barnfamiljen bl.a. genom ökade problem i parförhållandet om ett sådant finns, oro över föräldraskapet, barnens hälsa, levnadsvanor, känsloliv, sociala relationer och barnets inläring. Att stöda barnfamiljers utkomst och motverka faktorer som orsakar fattigdom är lönsamt på lång sikt. Detta kan göras genom att höja inkomstöverföringarna för barnfamiljer, stödja studerandefamiljers ekonomi, satsa mer på lättillgängligt stöd i alla stadier av skolgång och studier samt genom att utvärdera vilka effekter och följor olika politiska beslut har för barnfamiljer. (Karvonen & Salmi 2016, 3)

3.2 Service och stöd för barn och familjer

Service och stöd för barn och familjer är en helhet som består av social- och hälsovård, samt service från utbildnings, idrotts- och kulturbranscherna. Till denna service hör dagvård och förskoleundervisning, rådgivningsbyråer, barnskydd, socialservice för barn och familjer, hälsovård, skolhälsovård, sjukvård och munvård, vårdnadsfrågor, underhåll och erkännande av faderskap samt familjecenter. Även församlingarna, föreningar och privata aktörer bidrar till servicen. Genom service som riktar sig till barnfamiljer stöds vårdnadshavare i att säkra barns välmående och fostran. (Institutet för hälsa och välfärd u.å.; Social- och hälsovårdsministeriet u.å.) I detta kapitel kommer de olika delarna av service och stöd för familjer att presenteras närmare.

Enligt socialvårdslagen (2014/1301) har barn och familjer rätt att utan dröjsmål få den socialservice som är nödvändig med tanke på barnets hälsa eller utveckling (§ 13). Denna service kan bl.a. vara familjearbete eller hemservice. Familjearbete går ut på stöd och handledning som strävar efter att stärka familjens resurser och förbättra interaktionen. Man vill även trygga barns hälsa och utveckling. (§ 18) Barnfamiljer har även rätt till hemservice om det är nödvändigt för att trygga omsorgsuppgiften. Hemservice består bl.a. av hjälp med uppgifter kopplade till boende, vård, omsorg, upprätthållande av funktionsförmågan, vård och fostran av barn samt uträttande av ärenden. (§19)

Rådgivningsbyråer och skolhälsovård är även de en viktig del av service som erbjuds för barn och barnfamiljer. År 2015 använde sig så gott som alla gravida och föräldrar till barn i åldern 0–6 av rådgivningsbyråernas tjänster. Antalet klienter år 2014 var 130 000 och antalet klientbesök var ca 900 000. Detta var en minskning i antal besök på 5 % jämfört med året innan. År 2014 använde sig 545 700 elever i grundskolan av skolhälsovårdens tjänster, sammanlagt 1,6 miljoner besök. Antalet besök steg kraftigt under året, med 7,5 %. (Finansministeriet 2016, 85–86)

Inom barnskyddet ökade år 2014 antalet klienter inom öppenvården medan barn i vård utom hemmet minskade en aning. Det gjordes 107 301 barnskyddsanmälningar gällande 63 709 barn under detta år, de flesta gällde 16–17-åringar och 13–15-åringar. Om åldersgruppen under 3 år gjordes minst anmälningar. Antalet placerade barn och unga var år 2014 17 958 och antalet nya placeringar och omhändertaganden minskade klart. (Finansministeriet 2016, 86–87)

Barn under skolålder har i Finland lagstadgad rätt till småbarnspedagogik (Lag om småbarnspedagogik 1973/36 § 1). År 2016 deltog sammanlagt 243 946 barn i småbarnspedagogiken, vilket är ca 68 % av barnen i åldern 1–6 och en ökning på 0,8 % jämfört med året innan. Majoriteten, 76 %, av småbarnspedagogiken var kommunal, 10 % bestod av familjedagvård och ca 7 % respektive bestod FPA:s stöd för privat vård och kommunernas servicesedlar för. Ju äldre barnen är, desto större andel deltar i småbarnspedagogiken. Bland barn under 1 år deltog 0,7 % i småbarnspedagogiken, medan andelen sedan successivt ökar. Bland ettåringarna deltog 28,4 procent, av tvååringarna 54 procent och 78 procent av femåringarna.

Bland barn i förskoleålder deltog 69,3 procent. (Institutet för hälsa och välfärd 2017) Förskolan behandlas närmare i kapitel 3.5.

Förutom service kopplad till social- och hälsovård hör även kulturservice och idrottsservice till service som erbjuds barn och familjer. Till kulturservice kan bl.a. museum, teater, orkestrar och övriga aktörer räknas. Tillgången till denna service varierar beroende på boendeort och är bredare på större orter. Personer som bor i stadscentrum anser till 90 % att andelen kulturservice är tillräcklig, medan motsvarande siffra för landsbygden är 65 %. Tillgången på kulturservice påverkar på invånarnas aktivitet, livskvalitet och välmående. 70 % av barnfamiljerna uppgav ändå i en undersökning publicerad år 2014, att de hade svårt att hitta tid till att delta i kulturservice. (Finansministeriet 2016, 58, 63) Till kulturservice kan även bibliotek räknas. Alla åldersgrupper använder sig av bibliotekens tjänster och 80 % av Finlands invånare använder sig direkt eller indirekt av tjänsterna. Genom bibliotek har alla invånare jämlik rätt till information och kultur. Boendeorten, öppethållningstider och trafikförbindelser påverkar ändå tillgången till bibliotek. (Finansministeriet 2016, 50–51)

I Finland finns, sett till befolkningens storlek, ett täckande motionsplatsnätverk. Under 2010-talet har det även satsats på att utveckla och utöka detta. Skillnaderna mellan olika regioner är dock stor. Av de anlagda motionsplatserna används lättrafikleder och motionsbanor som finns utomhus mest, men förutom vid anlagda motionsplatser rör sig finländare ofta i naturen. (Finansministeriet 2016, 76–77) För barn och familjer är det viktigt att det finns alternativ och möjligheter till motion, eftersom motionsrekommendationen för barn är tre timmar per dag. Detta består både av lätt motion, raska utomhusaktiviteter och mycket fartfylld fysisk aktivitet. (Undervisnings- och kulturministeriet 2016)

I Finland pågår mellan åren 2016 och 2018 en satsning vid namn Program för utveckling av barn- och familjetjänster. Detta program ska förnya tjänster riktade till barn och familjer så att de bättre motsvarar de behov som finns idag. Fokuset i förnyelsen ligger på barnens bästa och att stöda föräldraskapet, vilket gör att ojämlikheten mellan barn och familjer kan minskas. Man vill även skapa en fungerande helhet av tjänster som främjar barns och familjers hälsa och välmående samt effektivisera det tidiga stödet. (Social- och hälsovårdsministeriet 2018) En del av

denna satsning är serviceformen familjecenter, som är en relativt ny serviceform för barnfamiljer i Finland och har börjat utvecklas i många kommuner mellan åren 2008 och 2011. Familjecenter är en serviceform med låg tröskel som genom att stöda föräldraskapet vill främja barnets välmående, hälsa och delaktighet. Fokus i arbetet ligger i det förebyggande arbetet. I familjecentret skapas servicehelheter genom att kombinera social- och hälsovård, rådgivningsbyråer, småbarnspedagogik och andra sektorer med kunnande om barn och familjer på olika sätt, beroende på hur kommunen valt att göra. Ofta deltar även föreningar, församlingar eller den privata sektorn och referensstöd erbjuds. Målet är att erbjuda ett mångsidigt stöd och hjälp för barn och familjer. År 2011 utreddes de familjecenter som då var verksamma. Alla erbjöd service för barn i åldern 0–6 och deras familjer medan tre av fem även erbjöd service för barn i lågstadieålder och vartannat familjecenter även erbjöd service för barn och unga i högstadieålder eller äldre. (Finansministeriet 2016, 88, 93; Institutet för hälsa och välfärd 2018)

3.3 Familjen och familjeförhållanden

Det finns lite undersökningar eller forskning om barns hälsa och välbefinnande i Finland, men det är möjligt att få en uppfattning om deras livsvillkor genom att undersöka familjens gemensamma välbefinnande. I detta kapitel behandlas de olika konstellationerna av barnfamiljer, deras livsvillkor samt faktorer som skiljer dem från andra samhällsgrupper.

Idag är familjetyper och strukturer mer mångfaldiga än för några tio år tillbaka. Av barnfamiljerna har ca en tredjedel av föräldrarna skilt sig och av alla familjer är en femtedel familjer med ensamförsörjande förälder. Enligt LATE-undersökningen (2012) var föräldrarnas skilsmässa och samboförhållanden aningen vanligare bland föräldrar med lägre utbildning medan föräldrar med högre utbildning oftare var gifta. (Kaikkonen, et.al. 2012, 46; Mäki, et.al. 2010, 121) Andelen barnfamiljer med ett barn är 43 %, tvåbarnsfamiljer 39 % och trebarnsfamiljer 13 % (Statistikcentralen 2017a). Endast 3 % har över fem barn (Kaikkonen, et. al. 2012, 46). 59 % av barnfamiljers föräldrar är gifta, 23 % i samboförhållande, mamma och barnfamiljer 19 % samt pappa och barn-familjer 3 %.

Även om det allmänna välståndet vuxit bland befolkningen har barnfamiljers inkomstnivå sjunkit under de senaste årtionden. Den låga inkomstnivån drabbar speciellt de familjer som redan är i en utsatt position, så som familjer med ensamförsörjande förälder eller flerbarnsfamiljer. Den låga inkomstnivån har ökat mest bland familjer med barn under tre år. (Mäki, et. al. 2010, 123; Kaikkonen, et. al. 2012, 48) Detta beror bland annat på vårdledighet och den lägre inkomstnivån den för med sig, men även den allmänna familjepolitiken och förändringar i sysselsättning och socialskyddet har påverkat familjernas inkomstnivå. (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 23) Samtidigt bör det uppmärksammas att även om barnfamiljers föräldrar har högre sysselsättningsgrad än befolkningen i genomsnitt är samtidigt inkomstnivån låg. Sysselsättningens mål är att trygga försörjning, men barnfamiljers kostnader är oftast högre och familjens storlek större. Flerbarnsfamiljer och familjer med småbarn har mindre möjligheter att bekosta annat än det nödvändiga, och endast 20 % av ensamförsörjande har möjlighet att täcka alla kostnader. (Lammi-Taskula, et. al. 2009, 78,82,89)

Enligt Lasten ja nuorten terveysesuriantatutkimus (LATE 2012) påverkar mammans utbildningsnivå familjens välbefinnande och livsvillkor i en större grad än pappans utbildningsnivå. De mammor som har en lägre utbildning hade betydligt svårare att täcka familjens kostnader jämfört med de familjer där mamman har en högre utbildning. (Kaikkonen, et.al. 2012, 6) Det framkom dock faktorer som mammans utbildningsnivå inte påverkade enligt undersökningen. Bland annat upptäcktes inga märkbara skillnader i barns långtidssjukhet, insjuknande i infektionssjukdomar, regelbunden medicinering eller antibiotikanvändning samt besök hos läkare eller tandläkare. (Kaikkonen, et.al. 2012, 8).

Boendelösningen och boendets storlek varierar mellan familjerna, men det är vanligare att familjer med småbarn bor i mindre lägenheter (Kaikkonen, et.al. 2012, 47; Mäki, et.al. 2010, 122). Det är också vanligare att familjer bott längre i samma bostad desto äldre barnen är. (Mäki, et.al. 2010, 122) Det finns även ett samband med bostadens storlek och mammans utbildningsnivå, mammor med högre utbildning bodde vanligare i större bostäder än de med lägre utbildningsnivå (Kaikkonen, et.al. 2012, 48)

Barnfamiljers hektiska livssituation leder till att en stor del av föräldrarna upplever att de inte tillbringar tillräckligt tid med sina barn. Familjers gemensamma tid och fritidssysslor är viktiga för familjens välbefinnande, men arbete, hobbyn och hushållssysslor utgör en stor del av vardagen. Småbarnsföräldrar upplever oftare den gemensamma tiden otillräckligt jämfört med föräldrar vars barn är i skolåldern. (Kaikkonen, et.al. 2012, 51; Mäki, et.al. 2010, 126)

Enligt LATE- rapporten från år 2009 nådde alkoholkonsumtion riskgränsen i var tredje barnfamilj. Av papporna konsumerade 25 % och av mammorna 6 % för mycket alkohol. Alkoholanvändningen var vanligare bland föräldrar med lägre utbildningsnivå. (Kaikkonen, et.al. 2012; Mäki, et.al. 2010, 138) Föräldrarnas rikliga alkoholkonsumtion utgör en riskfaktor för barnets tillväxt och utveckling eftersom missbruk försämrar sörjande och vårdandet, den tidiga anknytningen och växelverkan mellan barnet och föräldern. Missbruk av alkohol leder även till hälsoproblem och påverkar barnets förhållande till rusningsmedel. (Kaikkonen, et.al. 2012, 156) Även rökning är fortfarande rätt så vanligt, men det har skett en märkbar minskning i konsumtion av tobaksprodukter (Kaikkonen, et.al. 2012, 159).

3.4 Levnadsvanor

I detta kapitel behandlas levnadsvanor ur kost-, motion- och sömnsynvinkel. Dessa tre olika hälsoaspekter påverkar barnens utveckling och tillväxt i en hög grad och hälsosamma levnadsvanor överlag utgör grunden för barns välbefinnande. Institutet för hälsa och välfärds (2017) definition på levnadsvanor omfattar kost, motion och sömn. Levnadsvanor är avgörande indikatorer på hälsa som beror på socioekonomiska skillnader. Hälsoskadliga levnadsvanor kan leda till sjukdomar och ökar risken för förtidig död. (Institutet för hälsa och välfärd 2017)

En stor del av information om barnens levnadsvanor baserar sig på LATE-undersökningar från olika år och även informationen som kommer att behandlas här baserar sig främst på detta material. Barnens kost och matvanor har traditionellt undersökts genom bland annat antalet dagliga måltider, konsumtion av grönsaker samt valet av mjölkens fetthalt och matfett till brödet. Tidigare har man kunnat se ett samband mellan dessa matvanor och familjernas socioekonomiska ställning. (Mäki, et.al. 2010, 92–93) Exempel på dessa skillnader är t.ex. att de barns mammor som

hade en högre utbildning åt mera grönsaker och oftare morgonmål än de barn vars mammor hade en lägre utbildning (Mäki, et.al. 2010, 121; Ovaskainen & Wikström u.å.). Men det framkommer även forskningar som påstår att det inte hittas skillnader i matvanor som baserar sig på socioekonomiska ställningen eller bostadsort (Kaikkonen, et.al. 2012, 8).

Enligt LATE- undersökningar (Mäki, et.al. 2012, s. 92–93) äter barn i lekåldern 5–6 måltider dagligen. Första klassister åt aningen mindre grönsaker än femåringar. Av familjer åt till och med 87 % en gemensam måltid dagligen (Ovaskainen & Wikström u.å.; Mäki, et.al. 2010, 100). Konsumtion av sötsaker, choklad och söta mellanmål blir allt vanligare när barnet växer (Mäki, et.al. 2010, 94). Det finns dock inte ett samband mellan konsumtion av sötsaker och mammas utbildningsnivå enligt LATE-undersökningen från år 2012 (Kaikkonen, et.al. 2012, 8).

En allvarlig men allt vanligare hälsorisk är övervikt hos barn i alla åldrar (Kaikkonen, et.al. 2012, 7). Av pojkar i lekålder är 10 % överviktiga och av flickor i samma ålder ca 15 %, men bland barn i skolålder lider redan vart femte barn övervikt. Enligt LATE-undersökningar (2010, 2012) påverkar mammans utbildningsnivå barnens övervikt, de barns mammor som hade en högre utbildning var mer sällan överviktiga. Dessutom finns det ett samband mellan föräldrarnas egen övervikt och barnens övervikt. Andra faktorer som påverkar barnens övervikt är matvanor, konsumtion av sockerdrycker, för lite motion samt skärmtiden. Det är noterbart att barnens övervikt ökar risken för övervikt och problem i vikthantering i vuxenålder samt olika viktrelaterade sjukdomar som diabetes och hjärt- och kärlsjukdomar. (Kaikkonen, et.al. 2012, 7)

Förutom en mångsidig och näringsrik kost utgör motion och sömn en viktig aspekt i barns utveckling och tillväxt. Enligt LATE- undersökningar uppnår de flesta barnen motionsrekommendationerna om minst 2 timmar per dygn. Endast ca 10 % av barnen motionerade inte tillräckligt (Ovaskainen & Wikström u.å.; Mäki, et.al. 2010, 101; Kaikkonen, et.al. 2012, 7). Pojkarna uppnådde rekommendationerna aningen oftare än flickor. Socioekonomiska skillnader påverkade inte motionsvanor för barnen i förskoleåldern. (Ovaskainen & Wikström u.å.) Skärmtidsrekommendationen för barn i skolålder är högst två timmar per dygn. Det finns inga specifika rekommendationer för barn under skolåldern. Till och med 95 % av första

klassisterna tittade på TV i 1–2 timmar om dygnet på vardagar. (Mäki, et.al. 2010, 105; Ovaskainen & Wikström u.å.)

Tillräckligt med sömn är väsentligt för hjärnans, minnets och känslolivets utveckling. Sömnbrist har en negativ effekt på hormonsystemet och det allmänna välmående. Barnens sömnproblem kan kopplas till bland annat olika psykiska symptom och även övervikt. Enligt LATE- undersökningen (2010, s. 101–102) hade ca 12 % av femåringarna varit trötta under föregående veckan. Sömnbehovet är individuellt men enligt undersökningen var den genomsnittliga nattsömnen bland 5-åringar 10 timmar (Mäki, et.al. 2010, 84).

3.5 Hälsa och välmående

Det finns lite information om förskolebarns hälsa, speciellt sådan information som kommer från barnen själva. I LATE-undersökningen som görs på barn i olika åldrar, bland annat 5-åringar och barn som går i första klass, utgås det från föräldrarnas syn fram tills barnen går i åttonde klass. Först i denna ålder tillfrågas både föräldrar och barnen själva om hur de upplever sin hälsa. Både bland föräldrar till barn som var 5 år och föräldrar till barn som gick i första klass uppgav mellan 70 och 80 % att barnets hälsotillstånd var mycket bra, flickornas tillstånd bedömdes som en aning bättre än pojkarnas. I hela undersökningen uppgav 98–99 % av föräldrarna att barnets hälsotillstånd var mycket bra eller bra. Ingen av föräldrarna uppgav att barnets hälsotillstånd var dåligt. (Mäki, et.al. 2010, 76–77) Undersökningen visade också att barn vars mamma hade en högre utbildning oftare bedömdes ha ett mycket bra hälsotillstånd jämfört med barn vars mammor hade en lägre utbildning. Skillnaderna var betydande för barn i skolålder. (Kaikkonen, et. al. 2012, 91)

Hälsogranskningar utförs av hälsovårdare eller läkare från det att barnet är 1–4 veckor tills barnet är 6 år. Då barnet är 4 månader, 18 månader samt 4 år utförs mer omfattande hälsogranskningar där barnets och familjens hälsa och välmående utreds, samt de faktorer som påverkar dessa. Det sägs i Institutet för hälsa och välfärds handbok för barnrådgivning (2015) att man enligt barnets ålder och individuella behov samt familjens livssituation ska undersöka tillväxt, utveckling och välmående. Detta görs både genom intervjuer, kliniska undersökningar samt andra metoder vid behov, genom interaktion mellan professionella, barnet och hens vårdnadshavare.

Under hälsogranskningarna frågas om motion, användandet av rusmedel, tid som spenderas tillsammans, våld i nära förhållanden, problem med boende, utkomst, rusmedel, mental ohälsa samt saker som skapar gemensam glädje. Hela familjens välmående reds ut genom intervjuer.

Då barnet är sex år görs en undersökning där fokus ligger på sociala färdigheter, vänskapsrelationer och förmågan att reglera känslan av ilska. Även motion, vikt, tidsanvändning, kreativitet samt användandet och eventuell begräsning av tittandet på tv, video eller dator behandlas. Besöket börjar med grundfakta, så som familjekonstellation, sjukdomar som finns i slakten samt orosmoment och avvikelser som rådgivningen dokumenterat samt frågor om förändringar i livsmiljö eller hälsa hos barnet eller föräldrarna. Barnet själv tillfrågas om sitt välmående, om hur det går, hur barnet själv ser på sin hälsa och om hen har vänner. Under besöket observeras barnets allmänna mående, hur hen interagerar och om hen tar ögonkontakt. Tillväxten kontrolleras genom att mäta vikt, längd och huvudomkrets. Gällande välmående och hälsa behandlas sömn och vila, matvanor, eventuella allergier, fysisk aktivitet, eventuella symptom som barnet har samt sexualhälsa. Enligt familjens och barnets behov tas även följande ämnen upp; föräldraskap och familjeliv, föräldrarnas hälsa och välmående, förhållandet, munhälsa, utomhusvistelse, symptom, förskola eller mediefostran. Undersökningen avslutas med att en helhetsbedömning av barnets och familjens hälsa och välmående, som baserar sig på hälsovårdarens, barnets och föräldrarnas bedömning. Hälsovårdaren går tillsammans med föräldrarna igenom helhetssituationen och tar upp eventuella avvikelser eller hälsorisker som framkommit. Om behov finns görs även en välmående- och hälsoplan upp tillsammans där vidare undersökningar, stöd- och vårdbehov och åtgärder och mål skrivs ner. (Institutionen för hälsa och välfärd 2015)

Information om barns upplevda välmående finns det ännu mindre av och ju yngre barn, desto mindre information. Denna skulle ge viktig information om hur barnet själv upplever sin egna livssituation och göra barnets röst hörd. Eftersom det inte finns forskning i hur förskolebarn upplever sitt välmående utgår detta kapitel från forskning gjord om barn i lågstadieålder. Karvonen och Salmi (2016, s 63) använder sig av indikatorerna upplevd hälsa, hur bra barnet trivs i skolan och hur nöjt barnet är med sitt liv då de har undersökt hur barns upplevda välmående ser ut i

lågstadieålder. Resultatet var att bara en tiondel av barn i lågstadieålder uppgav att de var högst måttligt nöjda med sina liv, flickor var en aning oftare missnöjda med sina liv än pojkar. 5 procent av barnen uppgav även att deras upplevda hälsa var högst medioker. Mer än fyra av fem barn i lågstadieålder uppgav också att de högst trivdes mediokert i skolan, vilket var en aning vanligare för pojkar än flickor.

Enligt Matti Huttunen, specialläkare inom psykiatri, (2017) förekommer depression hos 0,5–1 % av barn under skolålder och hos ca 2 % i lågstadieålder. Hos barn kan symptom på depression vara allvarlighet, nedstämdhet, irritation, svårigheter i att uttrycka känslor, humörsvängningar, aggression, starka uttryck för besvikelse eller genom somatiska symptom. Barnen uppgav ofta att ingen leker med dem, barnen leker mindre med andra och då de leker syns ofta misslyckande, förstörelse eller död i leken. Depression är en aning vanligare hos flickor än hos pojkar. Gällande det barns psykiska välmående uppgav föräldrar i LATE-undersökningen (Mäki, et.al. 2010, 75) att ca 3 % av barn i femårsåldern använt sig av psykologtjänster. Föräldrarna uppskattade även att 2 % av barn under skolålder och 6 % av barn i skolålder hade upplevt nedstämdhet varje vecka. Detta var i alla åldersgrupper vanligare hos flickor än hos pojkar. Rädslor uppgav föräldrar att 10 % av barn under skolålder och 7 % av barn i skolålder haft en gång i veckan eller oftare. (Mäki, et.al. 2010, 86)

Även barnets funktionsförmåga påverkar välmåendet, då funktionsförmåga tillsammans med lycka, välbefinnande och tillfredsställelse med livet räknas som viktiga faktorer då man mäter livskvalitet. De olika faktorerna är betydelsefulla skilt för sig, men även livskvalitet som en helhet. (Folkpensionsanstalten 2017) Funktionsförmåga innebär individens möjlighet att klara av det som är viktigt och nödvändigt i det vardagliga livet, vilket i förskoleålder kan vara förskola, fritid, hobbyer, att ta hand om sig själv och andra i den omgivning en lever i. Omgivningen kan påverka funktionsförmågan positivt och negativt; bl.a. boendet, det sociala nätverket och olika service- och stödformer kan stöda individens funktionsförmåga och möjlighet att klara av vardagen. Då funktionsförmågan och stödet runtomkring är bra har individen större möjligheter till välmående och att hitta sin plats i samhället. (Institutet för hälsa och välfärd 2016)

Funktionsförmåga kan delas in i fysisk, psykisk, kognitiv och social funktionsförmåga. Den fysiska funktionsförmågan innebär att individen fysiskt har förutsättningar att klara av vardagen och att röra sig. Till den fysiska funktionsförmågan hör bl.a. muskelstyrka, förmåga att kontrollera rörelser och kroppsställning samt syn och hörsel. Den psykiska funktionsförmågan handlar om de resurser en individ har som hjälper en att klara av utmaningar och kriser i vardagen, livskontroll, psykisk hälsa och välmående. Detta syns genom förmåga att känna, ta emot och hantera information, förmåga att planera sitt liv och göra val, att skapa en bild av sig själv och omgivningen och klara av utmaningar i den. Kognitiv funktionsförmåga är kopplat till informationshantering; att ta emot, behandla, spara och använda sig av information. Kognitiv funktionsförmåga påverkar bl.a. minnet, lärandet, koncentrationsförmågan, gestaltandet, problemlösning. Social funktionsförmåga handlar om hur en individ interagerar med andra och omgivningen samt om individen är socialt aktiv och delaktig samt känner sig som en del av samhället. (Institutet för hälsa och välfärd 2016)

Funktionsnedsättning innebär att en individs fysiska, psykiska eller kognitiva funktionsförmåga är begränsad, vilket påverkar förmågan att fungera som självständig individ och göra de aktiviteter man vill. Orsaken till nedsättningen kan vara medfödd, bero på sjukdom eller skada som uppstått i samband med en olycka. (Nationalencyklopedin u.å) Funktionsnedsättningen kan påverka individens vardag och lärande och därför är det viktigt att individen får det stöd hen behöver. Vanliga funktionsnedsättningar är syn- och hörselnedsättning, läs- och skrivsvårigheter, neuropsykiatriska nedsättningar så som ADHD och autism, rörelsehinder, språkstörning samt utvecklingsstörning. Det är även vanligt att ha fler funktionsnedsättningar samtidigt. (Socialpedagogiska skolmyndigheten 2017)

3.6 Förskolan

Förskoleundervisningen är en avgiftsfri undervisning för sexåringar i Finland, som sedan 1.8.2015 varit förpliktigande (Undervisnings- och kulturministeriet 2015). Enligt lagen om grundläggande utbildning (1998/628 § 26 a) ska barnet året innan läroplikten uppkommer delta i förskoleundervisning eller verksamhet som motsvarar förskoleundervisning och uppnår dess mål under ett år. Kommunen beslutar var

förskoleundervisningen sker, vilket ofta är i skolor eller på daghem. Totalt består förskoleundervisningen av minst 700 timmar, vilket blir i genomsnitt fyra timmar per dag. Dagligen får förskoleundervisningen vara maximalt fem timmar. Undervisningsministeriet rekommenderar att förskolegruppen består av högst 13 barn då det finns en lärare, ifall det finns en annan utbildad person får barnantalet vara 20. (Utbildningsstyrelsen u.å.) År 2014 var grupperna i medeltal störst i Nyland med 19,63 barn, medan de i Mellersta Österbotten var minst och bestod i medeltal av 16,2 barn (Finansministeriet 2016, 30).

Förskolan har systematisk undervisning och fostran som ges i samarbete med hemmen, småbarnspedagogiken och den inledande undervisningen. Målen är att främja barnets förutsättning för utveckling och lärande, språklig utveckling, stärka sociala färdigheter och självkänsla. Detta sker genom lek och positiva upplevelser av lärande. Förskolan har inga direkt läroämnen, men följande ämnesområden ingår; språk och interaktion, matematik, etik och livsåskådning, natur och miljö, hälsa, fysisk och motorisk utveckling samt konst och kultur. Då det kommer till att upptäcka tidigt behov av stöd och förebygga svårigheter har förskoleundervisningen en viktig roll. Barnen har rätt till stöd för växande och lärande samt elevvård enligt behov. (Utbildningsstyrelsen u.å.) Kvaliteten på förskoleundervisningen granskas genom utredningar och utvärderingar, med fokus på nationella och internationella utvärderingar av inlärningsresultat, andelen behöriga lärare samt gruppstorlekar. Enligt Finansministeriet (2016, s. 30) är kvaliteten på förskoleundervisningen i medeltal rätt så bra, men varierar mycket beroende på region, kommun och den enhet som ansvarar för förskoleundervisningen. Anordnaren av förskoleundervisningen har inte någon betydande påverkan på förskoleundervisningens kvalitet. Främjandet av barns tillväxt, utveckling och inlärningsförutsättningar förverkligades på ett ändamålsenligt sätt och barnen trivdes i förskolan. Däremot visade utvärderingen att lärmiljön har klara brister gällande tidigt stöd och elevvård.

Enligt Statistikcentralen (2017b) deltog år 2017 61 000 barn i förskoleundervisningen i Finland, 10 600 på skolor och 50 400 inom småbarnspedagogikens förskoleundervisning. Det fanns 2 384 grundskolor i Finland och av dessa upprätthölls 95 % av kommunerna. 10 % av barnen i grundskolan fick

effektiverat stöd och 8 % särskilt stöd. Eftersom förskoleundervisningen i medeltal varar fyra timmar per dag deltar även en stor del av barnen i småbarnspedagogiken. År 2016 var andelen 69,3 %. (Institutet för hälsa och välfärd 2017)

Barn som går i förskolan har rätt till en gratis måltid under skoldagen. Den hälsosamma och ändamålsenliga måltiden som är avgiftsfri säkrar att barnet får åtminstone en varm maträtt om dagen. (Utbildningsstyrelsen u.å.)

Rusanen (2008, s 6, 87–118) har forskat i en förskolegrupp med 18 barn, varav 15 intervjuades. Syftet med intervjuerna var att utreda barnens åsikt om förskoleundervisningen och genom att analysera svaren reflektera över hur förskoleundervisningen kunde utvecklas. Barnen kom från olika slags bakgrunder och olika familjeformer. Då barnen frågades om vad som var bäst och sämst med förskolan fick man samma svar på båda frågorna; ledda lärostunder samt fri lek. Barnen lyfte fram fri lek både inomhus och utomhus som en av de bästa sakerna med förskolan, men olika konflikter samt mobbning som uppstår i samband med lekar som en av de sämsta sakerna. Gällande ledda lärostunder tyckte barnen om olika uppgifter inom de olika läroområdena, men att hur stunderna genomfördes och materialet som användes fick kritik. Barnen lyfte även fram balansen mellan lek och lärande som de ansåg att inte fungerade, utan de önskade mer lek. I projektet Mobbningsförebyggande arbete bland barn före skolåldern som gjordes av Folkhälsan och Mannerheims Barnskyddsförbund 2009 och 2010 frågades barnen vad de blev ledsna av i daghemmen. Svaren handlade ofta om att barnen inte hade vänner eller inte fick vara med och leka. Även i denna undersökning framkom att situationer med mobbning framkom i samband med fri lek, inomhus eller utomhus då de vuxna inte såg eller hade bråttom. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 11,21) I följande kapitel kommer mobbning och vänskapsrelationer att behandlas ytterligare.

3.7 Vänskapsrelationer och mobbning

Vänskapsrelationer är betydelsefulla för barn i alla åldrar. Relationer till jämnåriga är viktiga för barnets utveckling, ger glädje och stöd i svåra situationer samt skyddar både mot ensamhet och att bli utsatt för mobbning. (Jonsdottir 2007, 13; Mannerheims Barnskyddsförbund 2017). För barn under förskoleålder är det främst på daghemmet och i förskolan det sker social samvaro med andra barn, vilket gör

dessa till viktiga platser gällande social samvaro och relationsskapande (Jonsdottir 2007, 13). Då föräldrar till femåringar och barn i första klass frågades om barnen har lätt att få vänner svarade största delen att de höll med helt eller delvis. 6 % i respektive grupp svarade att de delvis eller helt inte höll med. Barn i första klass hade enligt föräldrarna minst en vän. Föräldrarna frågades även om barnen enkelt kan delta i grupplekar och majoriteten var helt eller delvis av samma åsikt. 8 % i respektive grupp svarade att barnen inte hade lätt att delta i grupplekar och det framkom även att det var svårare för pojkar än flickor att leka i grupp. (Mäki, et.al. 2010,128) (Kaikkonen, et.al. 2012, 56)

Förutom positiva sidor kan relationen till jämnåriga även skapa problem och mobbning kan uppstå. Redan hos barn under skolålder uppstår problem med samspel, men det har inte forskats mycket i ämnet. Den forskning som finns visar att mobbning förekommer bland små barn, med liknande beteenden som vid mobbning i skolan. Folkhälsan och Mannerheims Barnskyddsförbund har i och med projektet Mobbningsförebyggande arbete bland barn före skolåldern undersökt hur mobbning ser ut bland barn under skolålder i Finland. Slutsatsen var att mobbning förekommer även på finländska daghem. Det framkom även att personalen upplevde att de inte hade kunskapen eller verktygen som krävdes för att känna igen och ingripa vid mobbning. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4) Davidsson och Juslin (2016 s. 22–23) är av samma åsikt och säger även att professionella ofta saknar kunskap om hur man kan arbeta för att förebygga mobbning.

Ofta är barn med avvikande utseende, lågt självförtroende, kommunikativa problem, lek- och samspelssvårigheter, barn med särskilda behov, barn med aggressivt beteende, barn som drar sig undan samt blyga barn i riskzonen för att bli avvisade i gruppen eller bli inblandade i mobbning (Davidsson & Juslin 2016, 22–23). Även bland små barn kan mobbningen vara fysisk, psykisk och verbal. Den fysiska mobbningen kan uttrycka sig i slag, sparkar, att barn drar i kläder eller stör andras lekar. Verbal mobbning kan innebära att reta, håna, ge öknamn åt andra, kommentera utseende på ett negativt sätt samt tala bakom ryggen på andra. Psykisk mobbning märks ofta av genom att barn inte får delta i lekar eller endast får sämre roller i leken samt genom utpressning och manipulation. (Davidsson & Juslin 2016, 22–23; Kirves & Stoor-Grenner 2010,18–19)

Enligt LATE-rapporten (Kirves & Stoor-Grenner 2010, s 12–14) från år 2009 uppgav föräldrar till barn som var fem år och barn som gick i första klass att största delen av barnen inte hade upplevt mobbning under de senaste månaderna (Mäki, et.al. 2010, 128). Då barnen själva i projektet Mobbingsförebyggande arbete bland barn före skolåldern fick beskriva vad mobbning är lyfte de ofta fram fysiska handlingar och verbalt våld. Många hade också svårt att beskriva mobbning och därför frågades även vad som gör dem ledsna i daghemmet. Då var de vanligaste svaren att inte få vara med i lekar eller inte ha vänner i gruppen. Nästan alla barn som deltog i utredningen uppgav att de själva hade blivit mobbade eller sett då andra blev mobbade. En del av barnen kunde beskriva upplevelser av att bli mobbad eller mobba andra väldigt tydligt.

I Folkhälsans och Mannerheims Barnskyddsförbunds projekt upptäcktes att redan små barn kan känna sig exkluderade, ett barn som är tre år vet om hen blir lämnad utanför gruppen. Barnens svar på frågan om det finns något barn i gruppen som ofta är ensam, utan någon att leka med stämde väl överens med personalens uppfattning om vilka barn som lämnades utanför. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 28) För barn som känner sig mer ensamma och ledsna än andra barn är risken större att de även fysiskt mår sämre och är mer sjuka. Barn utan vänner blir utan bekräftelsen och stödet av jämnåriga och kan därför inte dela med sig av sina problem och funderingar. Om ett barn blir mobbat kan det även påverka på lång sikt; risken för depression, ångest och ibland även självdestruktiva tankar ökar hos barnet. Barnet kan även ha det svårare att skapa vänskapsrelationer. (Davidsson & Juslin 2016 s. 22–23; Kirves & Stoor-Grenner, 2010, s. 1, 4) lyfter förutom de negativa effekterna mobbningen har på den som mobbar och den som blir utsatt för mobbning även fram effekterna mobbningen har på gruppen. I en grupp där det förekommer mobbning är stämningen otrygg och barnens psykiska och fysiska hälsa påverkas ifall det inte ingrips i mobbningen. Därför är det viktigt att arbeta mobbingsförebyggande, i ett så tidigt skede som möjligt. Detta kan göras genom att stärka barns sociala och emotionella färdigheter, stöda jämlika och positiva relationer i gruppen samt genom att som pedagog vara lyhörd och följa med barnen i gruppen så att alla är delaktiga.

Att delta i klubb- och hobbyverksamhet är bra för barnets tillväxt och utveckling, bl.a. får barnet öva sina sociala färdigheter och att vara en del av en referensgrupp utanför

hemmet. Enligt LATE-undersökningen (2010, s. 128) hade ca en fjärdedel av femåringarna en hobby en gång i veckan och nästan en tredjedel 2–3 gånger i veckan. Bland elever i första klass hade 29% hobby en gång i veckan och 37 % 2–3 gånger i veckan. Bland femåringar deltog 45 % av pojkarna och 34 % av flickorna inte alls i någon klubb- eller hobbyverksamhet. I första klass var motsvarande andel 30 % av pojkarna och 28 % av flickorna. LATE-rapporten från 2009 visade att det fanns ett samband mellan mammans utbildning och barnets deltagande i klubb- eller hobbyverksamhet. 56 % av de barn vars mamma hade med en lägre utbildningsnivå och 42 % av de barn vars mamma hade en högre utbildning deltog inte i klubb- eller hobbyverksamhet. Bland barn i skolålder var motsvarande siffror 36 % och 23 %. Som helhet deltog 43 % av barnen med en mamma med lägre utbildning och 30 % av barnen med en mamma med högre utbildning inte alls i någon klubb- eller hobbyverksamhet. Det faktum att barnet inte har en hobby gör att barnen är i ojämlik ställning socioekonomiskt och regionalt sett. (Kaikkonen, et.al. 2012, 55–56, 62)

I följande kapitel behandlas livsvillkor i Åbolands skärgård samt de skillnader som kan ses mellan resultaten från de nationella undersökningarna i jämförelse med de regionala.

4 Livsvillkor i Åbolands skärgård

Detta kapitel behandlar livsvillkoren i Åbolands skärgård. Livsvillkor kan definieras som förutsättningar för människors levnadsförhållanden som i de flesta fall inte kan kontrolleras av en enskild individ, med andra ord makronivå. Med livsvillkor avses t.ex. socioekonomisk bakgrund och det samhällssystem individen lever i. Däremot avser begreppet levnadsförhållanden mikronivå individens specifika förhållanden som t.ex. boendemiljö, arbetsmiljö, psykosocial miljö och materiell standard. Levnadsförhållanden påverkas av livsvillkoren. (Socialstyrelsen 2009a; Socialstyrelsen 2009b; Sörmland 2017) I det här arbetet har vi valt att i kapitel 3 presentera förskolebarns välbefinnande i allmänhet i hela Finland och i detta kapitel främst fokusera på livsvillkoren i Åbolands skärgård för att få en djupare insyn i samhällssystemet i skärgården. Även faktorer som påverkar levnadsförhållanden tas upp i kapitlet. Eftersom det finns bristfälligt med undersökning om förskolebarns

livsvillkor eller levnadsförhållanden i Finland, speciellt om förskolebarn i Åbolands skärgård, betraktar vi i detta kapitel livsvillkoren ur ett generellt perspektiv med fokus på de faktorer som skiljer skärgården från övriga Finland. Detta analyseras och slutsatser dras om förskolebarns livsvillkor i de sammanfattade kommentarerna på basis av den undersökning och information som finns tillgänglig.

4.1 Åbolands skärgård

Begreppet skärgård definieras enligt lagen om främjande av skärgårdens utveckling (1981/494) som de öar i havsområdet som saknar fast vägförbindelse och andra öar i insjövattnedraget eller områden i fastlandet som kan jämföras med skärgården (§3). Åbolands skärgård, som ligger i landskapet Egentliga Finland, kan delas in i två delar, den östra och den västra men även i inre- och ytterskärgården. Serviceutbudet, trafikförbindelser, sysselsättning och andra faktorer kan variera mycket beroende på var i skärgården orten ligger. Detta måste tas i beaktande i beslutsfattandet och utvecklingsåtgärder samt anpassa dem enligt de lokala förutsättningarna. (I samma båt- samassa veneessä rf ry 2014, 6).

Idag definieras Åbolands skärgård som en region som bildas av åtta kommuner. Den östra delen av Åbolands skärgård består av Kimitoön med tretusen skärgårdsöar medan skärgårdens västra del består av Egentliga Finlands skärgårdskommuner samt Pargas stad dit Houtskär, Iniö, Nagu och Korpo hör. (Siivonen 2008, 3; Aaltonen et.al. 2009, 3) Nuvarande Pargas stad och Kimitoöns kommun bildades i och med kommunsammanslagningar år 2009. Pargas stad bildades av tidigare kommunerna Houtskär, Iniö, Nagu, Korpo och Pargas medan Kimitoön bildades av kommunerna Kimito, Dragsfjärd och Västanfjärd. (I samma båt-samassa veneessä rf ry 2014, 7)

Åbolands skärgård är ett starkt tvåspråkigt område men andelen svenskspråkiga varierar inom regionen. Majoriteten i södra delen och ytterskärgården har svenska som modersmål medan de finskspråkigas andel ökar allt längre man närmar sig fastlandet och den inre skärgården. (Siivonen 2008, 27) Alla kommuner i Åbolands skärgård räknas som tvåspråkiga, men de flesta kommunerna har fortfarande en starkt svenskspråkig majoritet. Pargas hade år 2017 15 285 invånare varav 55,4% var svenskspråkiga och Kimitön hade 6 793 invånare varav 68,5% var svenskspråkiga (Statistikcentralen 2017c).

Befolkningsutvecklingen i Åbolandskärgård har varit negativ sedan 1950-talet. Samtidigt som befolkningens medelålder ökar är antalet barnfamiljer är låg. Den negativa befolkningsutvecklingen beror på att förutom att de traditionella sysselsättningsmöjligheterna är begränsade har även arbetsplatserna inom den offentliga sektorn minskat. (Grönholm 2005; Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 23; Linkama, et.al. 2016, 3-4) Enligt Sam Grönholms (2005) undersökning "Migrationsrörelser i Åbolands skärgård" är de vanligaste orsakerna för att flytta bort från skärgården bland annat avsaknaden av studiemöjligheter, de långa geografiska avstånden till tillväxtcentren samt brist på fritidssysselsättning. Däremot är faktorer som kan vara en dragningskraft för skärgården naturen, vänner eller släkten och behovet att återvända till hemorten. Kortfattat är push-faktorer relaterade till den fysiska omgivningen medan den sociala omgivningen och relationerna ses som pull-faktorer.

För att trygga skärgårdsområden samt livsvillkoren och bosättning i skärgården har det sedan 1949 genomförts skärgårdspolitik, som är den äldsta formen av organiserad regionalpolitik i Finland. Enligt lagen om främjande av skärgårdens utveckling (494/81, 1138/93) ska staten och kommunerna arbeta för att trygga skärgårdens näringar, trafikförbindelser och övrig infrastruktur, service och miljö. Utgångspunkten för skärgårdspolitiken är att utveckla och trygga skärgårdens ekonomi, miljö samt social och kulturell hållbarhet. Idag ansvarar Skärgårdsdelegationen, som är från 2008 knutet till arbets- och näringsministeriet, om utvecklingen i skärgårdsområden i samverkan med kommunerna, landskapen, statliga myndigheterna och andra parter. (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 14–15) Med hjälp av skärgårdspolitiken har bland annat skärgårdens elektrifiering, ordnandet av trafikförbindelser och näringsverksamhet stötts samt basservice skapats (Linkama, et.al. 2016, 4). Skärgårdsdelegationen godkände år 2017 det nationella skärgårdsprogrammet för 2017–2019 som heter "Öar, hav, sjöar, älvar och strandzoner som faktorer i den regionala utvecklingen". Skärgårdsprogrammets mål är trygga en balanserad regional utveckling i skärgårds-, kust- och vattenområden genom att dra fördel av skärgårdskaraktären, havet och vattenområdena med fokus på kommun- och regionalpolitik, näringar och sysselsättning, fast boende och fritidsboende, trafik och datakommunikation samt miljö, natur och kultur. (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 2)

I en SWOT-analys om Åbolands skärgård (Figur 2) gjord av föreningen "I samma båt-Samassa veneessä rf ry" (2014, s. 8) presenteras de styrkor, svagheter, möjligheter och hot som finns i skärgården. Som styrkor ses den unika naturen och kulturen i skärgården, tvåspråkigheten, närheten till service i större städer, traditionerna av mångsyssleri och föreningsverksamhet samt skärgårdsbornas vilja att bo och flytta tillbaka till skärgården. Som svagheter lyfts det faktum att bosättningen minskar och medelåldern blir högre, bristen på arbetsplatser, hyresbostäder, och utbildningsmöjligheter, brister i infrastruktur och det faktum att området geografiskt sett är stort. Möjligheterna för skärgården är många. Det finns goda förutsättningar till att utveckla möjligheterna till distansarbete, informationsteknologin, utveckla skärgårdsidentiteten, satsa mer på samarbete och nätverkande, ekologisk odling och naturskyddsområden. Dessutom ses barnfamiljer är en potentionell målgrupp, som kan lockas till skärgården genom bra service och en ren och trygg närmiljö. Barnfamiljers åsikter om Kimitoön som potentiell bostadsort behandlas närmare i kapitel 4.5.

I Åbolands skärgård är det största hotet bortflyttningen, speciellt då unga flyttar bort från området. Även de minskade statliga stöden och tjänsterna samt nedskräningar inom servicen är utmaningar som kan leda till att fast bosatta i skärgården i framtiden endast bor där på fritiden. Andra utmaningar är miljöproblem, ökade utmaningar att klara sig inom jordbruk och fiske samt om skärgården går miste om sin speciella prägel, t.ex. genom förorening.

Figur 2. SWOT-analys om Åbolands skärgård

4.2 Boende och sysselsättning

Egentliga Finlands förbund (2012, s.22) har skapat en framtidsvision för hur både det fastsatta och fritidsboendet samt sysselsättningen i Åbolands skärgård bör se ut år 2020. Om visionen förverkligas är regionen en attraktiv boendemiljö med en positiv befolkningsutveckling, antalet stadigvarande invånare ökar, fritidsinvånarna har möjlighet att stanna kvar längre till följd av möjligheter till distansarbete samt en fungerande vårdservice för fritidsbosatta som sysselsätter betydligt. Det stora fokuset på fritidsbosatta beror på att både Pargas och Kimitoön har en betydande andel fritidsbostäder. Enligt Statistikcentralen (2016) har Pargas tredje mest fritidsbostäder i hela landet och dessutom fler fritidsbostäder än primära bostäder. Utvecklingen av informationstekniken och trafikförbindelserna möjliggör en långvarigare bosättning i fritidsbostäder och ger därmed möjlighet att arbeta på distans. För att kunna omvandla skärgården till en attraktiv boendekommun bör fritidsbostäderna kunna ändras till fasta bostäder även i glesbygden. Detta berikar hela skärgården och som ett resultat av detta ökar även sysselsättningen. (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 34–35)

Förutom fritidsbosättning bör även fast bosättning främjas genom utvecklingsprojekt och speciellt åtgärder för att stärka boende i ägarbostäder och andelen hyresbostäder ska stödas. Målet är att utveckla nya attraktiva modeller för boendet både i tätorterna och byarna. (Egentliga Finlands förbund 2012, 22) Förutom distansarbete tilltalar även de olika möjligheterna i fritidsaktiviteter och den havsnära naturen till boendet i skärgården (Siivonen 2008, 28). För att skapa ett intresse för fastboende i skärgården är det skäl att utveckla trafiknätverket samt utvidga elnätet till bebodda öar där det ännu inte finns elnät (Egentliga Finlands förbund 2012, 23).

Traditionellt har sysselsättningen i Åbolands skärgård bestått av jordbruk, fiske, industri, handel, sjöfart och statliga tjänster. Spår av detta kan ses även idag hos skärgårdsbor som sysselsätter sig genom traditionella skärgårdsarbeten som jordbruk och handel vid sidan om lönearbetet. Skärgårdens dragningskraft inom turismen väntas locka nya arbetsmöjligheter men trots allt finns det utmaningar att behålla skärgården bosatt och livfull. (Siivonen 2008, 28) Förutom att de traditionella sysselsättningsformerna har minskat har även funktioner inom bland annat lotsningen, sjöbevakningen, försvarsmakten, polisen och väghållningen flyttats från skärgården till fastlandet (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 27) Den digitala servicen ger som sagt möjlighet till distansarbete, men bristfällig telekommunikation i ytterskärgården utgör ännu ett hinder (Siivonen 2008, 3) Enligt Jord- och skogsbruksministeriet (2016, s. 4) stugbarometer från år 2016 förhåller sig 34% av stugägarna positivt till att arbeta på distans från stugan. Sysselsättningsgraden i Pargas år 2016 var 74,0 % och andelen arbetslösa 8,6 %, medan de motsvarande siffrorna på Kimitoön var 69,8 % och 10,6 % (Statistikcentralen 2018).

4.3 Trafik och förbindelser

För att främja och möjliggöra bosättning, speciellt fastbosättning, i skärgården bör det finnas fungerande trafikförbindelser. Enligt lag om främjande av skärgårdens utveckling (1981/494) bör staten ansvara för att den bofasta befolkningens har till sitt förfogande trafik- och transportservice som tar hänsyn till boendeförhållandena, utkomsten och skötseln av nödvändiga ärenden. Trafikförbindelserna ska även vara så smidiga som möjligt samt vara avgiftsfria eller lagom prissatta. (§5)

Skärgårdsområdena sköts år 2018 av 41 färjor som är del av allmänna vägar, av 21 färjor som är del av enskilda vägar, 12 förbindelsefartygsrutter som ordnas av staten samt 4 förbindelsefartygsrutter för vilka fås bidrag från staten (Jord- och skogsbruksministeriet, 2017, 18). I figur 3 presenteras rutterna för färjor och förbindelsefartyg. Förbindelsebåtarna transporterar cirka 170 000 passagerare årligen, av dem största delen i skärgårdshavet. Staten strävar för att ersätta en del av färjförbindelserna med broar, där det är ekonomiskt lönsamt. (Egentliga Finlands förbund 2012, 7, 10) Förutom de kommunalt eller statligt skötta förbindelserna sköts också en del av förbindelserna av privata näringsidkare och dessutom har många egna båtar.

Figur 3 Förbindelsefartygs rutter i Skärgårdshavet och Finska viken

Den egentliga förbindelsefartygstrafiken i den yttre skärgården har varit avgiftsfri för den fast bosatta befolkningen sedan år 1975 och för andra passagerare från och med år 2009. Trafikförbindelserna är en förutsättning för att näringarna kan utvecklas och nya familjer bosätta sig i skärgården. För att trygga detta bör det finnas

förutom fungerande vattenvägar även lämpliga landvägsnätverk, järnvägar, flygförbindelser och annan infrastruktur (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 31) I avsikt att behålla skärgården attraktiv för fast bosättning bör trafikförbindelserna vara avgiftsfria på samma sätt som trafiklederna på fastlandet är. (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 19-20) Ett nytt alternativ för att förbättra servicenivån är kommersiell persontrafik som ökar sidotjänster och serviceutbudet (Linkama, et.al. 2016, 12).

Den fastbosatta befolkningen använder förbindelsefartyg för till exempel arbets-, skol- och fritidsresor. (Linkama, et.al. 2016, 7) Egen bil eller båt är en grundförutsättning i skärgården, men skärgårdsbor kan vara beroende av den offentliga trafiken när det är medföre då det är omöjligt att ta sig fram med eget trafikmedel. Under dessa omständigheter används förutom förbindelsefartyg andra ersättande färmedel som svävare. (Linkama, et.al. 2016, 10)

Kommunerna i Finland ansvarar för att ordna skolskjutsar inom grundskoleutbildningen om skolvägen överskrider fem kilometer enligt lag om grundläggande utbildning (1998/628, §32). I planeringen av förbindelse trafikens tidtabeller prioriteras skolskjutsbehovet högt i den mån som det är möjligt, men resetiden kan bli trots allt lång för en del av skoleleverna. Kommuner köper även taxibåtstjänster som kan användas i förutom av skolskjutser också för resor gällande sjukvård eller rehabiliterin. (Linkama, et.al. 2016, 11)

4.4 Serviceutbud

Tillgången till service i Åbolands skärgård varierar beroende på vilken del av skärgården man bor i. Inom den inre skärgården finns trafikförbindelser, landsvägsfärjor och relativt kort avstånd till städer. Ju längre ut i skärgården man kommer, desto längre blir avstånden och kostnaderna stiger. Detta gör att befolkningsmängden och serviceutbudet är mindre och invånarna i större grad är beroende av förbindelsefartyg och egna båtar. (I samma båt- samassa veneessä rf ry 2014, 7) Tillgången till service varierar även beroende på årstiden. Sommartid är utbudet på service, gällande t.ex. restauranger och evenemang märkbart större än vintertid. Detta beror på att efterfrågan p.g.a. sommargäster är större under sommaren än vintertid. För fast bosatta är säsongsbetonad service en viktig

sysselsättning. Trenden gällande service och arbetsplatser är dock att de flyttas till huvudöarna och fastlandet. (Linkama, et.al. 2016, 4–6).

Enligt lagen om främjande av skärgårdens utveckling (1981/494) ska staten och kommunen se till att den fast bosatta befolkningen i skärgården har tillgång till basservice samt den specialservice som är nödvändig i skärgårdsförhållanden till en skälig kostnad och på skäligt avstånd. (§ 6) Utbudet av grundservice så som butiker, skolor, hälsovård minskar dock konstant i skärgården, dels på grund av höga kostnader och dels som en följd av kommunsammanslagningar. (Linkama et.al. 2016, 5-6)

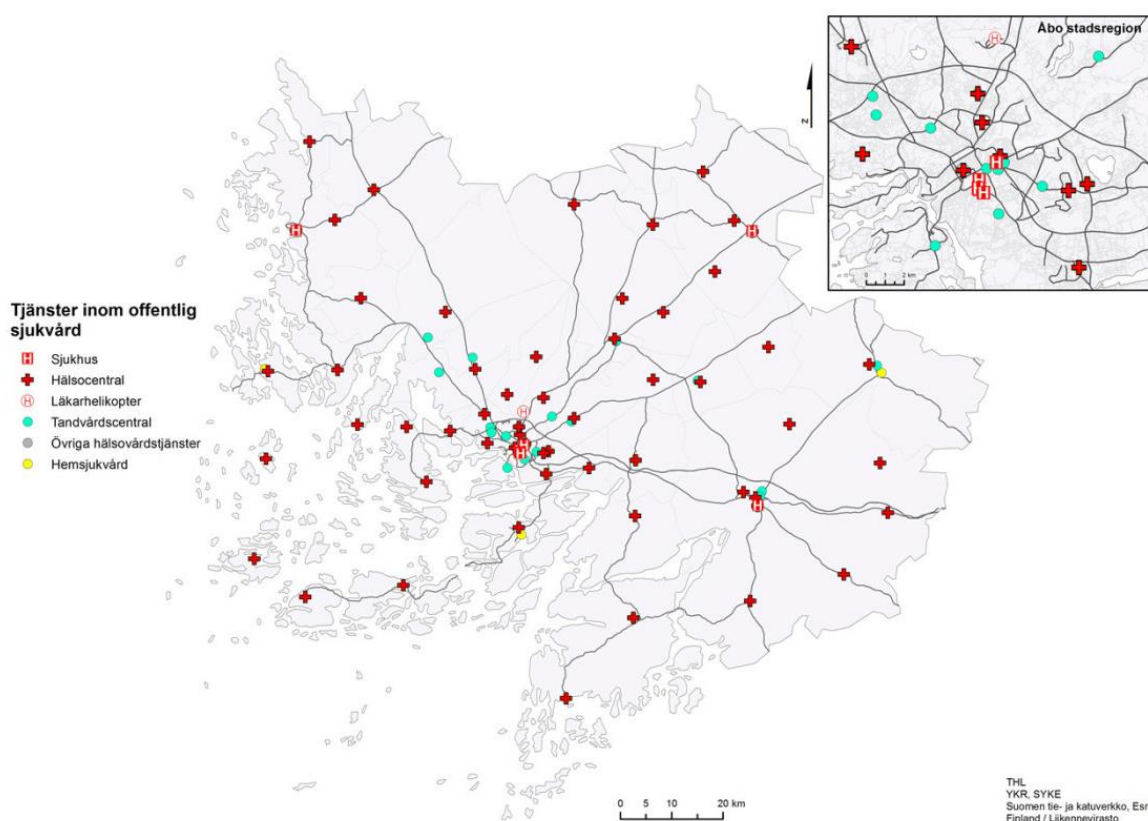
För fast bosatta invånare är service så som butiker, post, skolor, daghem, bibliotek, social- och hälsovård, motions- och ungdomsservice nödvändiga förutsättningar för boende. Skolorna i skärgården har under de senaste årtionden minskat med ca en fjärdedel och de nuvarande skolornas framtid hänger på elevantalet. Även butikerna har minskat och det finns idag ett tiotal små diversehandlar. En möjlighet att utöka tillgängligheten trots att servicen fysiskt har minskat är digital service. Användandet av digital service begränsas dock av att det trådlösa nätverkets kapacitet och att täckningsområdet är bristfälligt. (Linkama et.al. 2016, 5-6)

Enligt lag om främjande av skärgårdens utveckling (1981/494) bör skärgårdens fast bosatta befolkning bl.a. ha tillgång till hälso- och socialvård samt skolväsendet. (§ 6) Idag finns i området Pargas hälsostationer på alla centralorter; Pargas, Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö. Utöver detta finns i Pargas även jour dagtid, medan juren övriga tiden finns i Åbo, vid Åboregionens samjour. Alla hälsostationer erbjuder barn- och mödrarådgivning och i Pargas finns även tandvård, fysioterapi, röntgen, laboratorium samt psykolog fysiskt på plats, medan invånare i de övriga delarna av kommunen har tillgång till denna service via telefon eller via tidsbokning besöka servicen i Pargas. (Pargas stad u.å. a) Gällande socialvård är servicen koncentrerad till Pargas. Här finns missbrukarvård, arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte, flyktingarbete, barnskydd, familjearbete samt utkomststöd. Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö har en egen ansvarig socialarbetare, men personen finns på plats i Pargas. (Pargas stad u.å. c) Alla orter har alltså grundläggande hälsovård, men utbudet är större i Pargas än längre ut i skärgården. Socialvården är däremot koncentrerad till Pargas. Orterna har dock

tillgång till servicen på distans, genom telefonkontakt. Dagtid har invånarna tillgång till jour i Pargas, medan fulljour finns i Åbo.

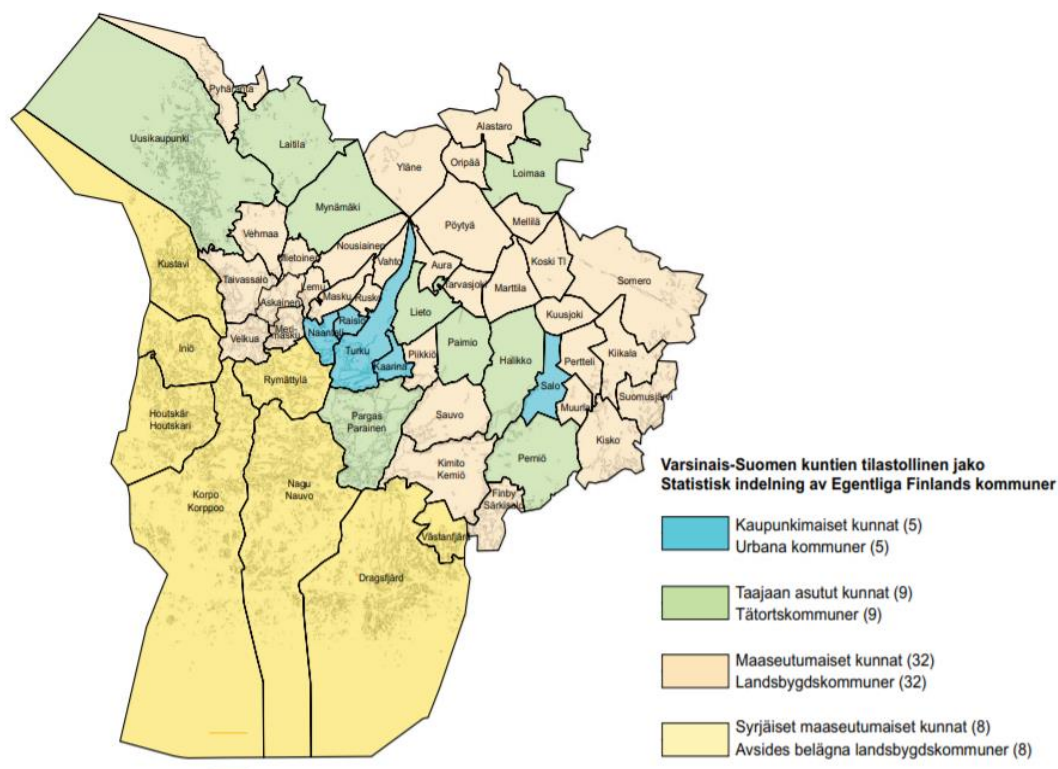
På Kimitoön finns två hälsostationer, i Kimito och Dalsbruk. Hälsostationen i Kimito har jour dagtid, under övriga tider kan invånarna använda sig av jouren i Salo eller samjouren i Åbo. Tandvård, laboratorium, fysioterapi, barn- och mödrarådgivning, finns på bägge hälsostationer medan röntgen, psykolog, och talterapi endast finns i Kimito. Familjerådgivning erbjuds också en dag i veckan. (Kimitoöns kommun u.å. b) På Kimitoön erbjuds missbruksvård och barnskydd vid respektive hälsostation. Utöver detta erbjuder även kommunen familjeservice, handikappservice, utkomststöd, sysselsättande tjänster samt flyktingarbete. Familjearbete erbjuds en gång i veckan. (Kimitoöns kommun u.å. c)

Hälsovårdens offentliga servicenätverk i Egentliga Finland kan läsas ur figur 4. Här finns hälsocentraler markerade med ett kryss och även de närmaste sjukhusen är utmärkta. Som tidigare nämnts är dessa belägna i Åbo eller Salo. Även övrig offentlig sjukvård fokuseras till största del till dessa städer. Avståndet till dessa varierar alltså beroende på boendeort.

Figur 4 Tjänster inom offentlig sjukvård

Figur 5 ger en bild av hur området ser ut befolkningsmässigt. Förutom servicen fokuseras även befolkningen runt de närmaste städerna Åbo och Salo medan den minskar ju längre ut i skärgården man kommer. Pargas räknas som tätortskommun, medan resten av Åbolands skärgård räknas som avsidens belägna landsbygdskommuner.

Figur 5 Statistisk indelning av Egentliga Finlands kommuner

En viktig del av servicen som erbjuds invånarna är dagvården, skolorna och övrig utbildning. På Kimitoön finns fem daghem med förskolor. Av dessa ligger fyra på fastlandet och en på ön Rosala. Tre av daghemmen och förskolorna är svenskspråkiga och två har både svensk- och finskspråkiga grupper. Det finns även en finskspråkig förskola i samband med en skola. Sammanlagt finns det fem svenskspråkiga förskolegrupper och två finskspråkiga. Den grundläggande svenskspråkiga utbildningen på Kimitoön består av tre lågstadier, en skola med årskurs 1–9 och ett högstadium. Finskspråkiga skolor finns det två av; ett lågstadium och en med årskurserna 1–9. Andra stadiets utbildning består på Kimitoön av ett svenskspråkigt

gymnasium samt svenskspråkig yrkesutbildning med inriktning på naturbruk. (Kimitöons kommun u.å. a; Axxell u.å. a)

I Pargas stad finns fyra svenskspråkiga daghem, två finskspråkiga och fyra tvåspråkiga daghem. På dessa daghem finns fem svenskspråkiga förskolegrupper och fyra finskspråkiga. På Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö finns ett daghem med förskola per ö. (Pargas stad 2018a) Utöver detta finns öppen dagvård, med ledd verksamhet i lekparken i Pargas stad, Nagu och på Utö. Gällande den grundläggande utbildningen finns nio svenskspråkiga skolor, varav skolorna i Nagu, Korpo och Iniö består av årskurserna 1–9 och skolan i Houtskär av årskurs 1–6. I Pargas finns fyra lågstadier och ett högstadium. I Pargas stad fokuseras andra stadiets utbildning till Pargas; här finns både svensk- och finskspråkigt gymnasium samt svenskspråkig yrkesskola med utbildningsinriktningarna arkitektur och byggande, el- och automationsteknik, inkvartering och kosthåll, maskin-, metall- och energiteknik, skönhetsområdet, företagsekonomi och handel, social- och hälsoområdet samt turism. (Pargas stad 2018b; Axxell u.å.b)

Både i Pargas och på Kimitoön erbjuds alltså dagvård och utbildning, ända upp till andra stadiet. Gällande dagvården och grundläggande utbildning finns service på de olika centralorterna, med ett daghem och en skola per ort. Speciellt i Pargas har öarna skolor med färre elever och fler klasser i samma skola, t.o.m. så att årskurs 1–9 finns i samma skola. I Pargas finns ett större utbud av skolor och här koncentreras även andra stadiets utbildning. Tredje stadiets utbildning/högskoleutbildning finns inte i Åbolands skärgård, vilket gör att unga måste söka sig längre bort för att studera på denna nivå.

I fråga om utbildningsutbudet märks svenskspråkigheten mer av på Kimitoön, här finns andra stadiets utbildning endast på svenska, medan det i Pargas finns både svensk- och finskspråkiga gymnasier. Yrkesskolorna på bägge orter är svenskspråkiga.

4.5 Barn och familjer

År 2015 var ca en tredjedel av familjerna på Kimitoön barnfamiljer, motsvarande siffra för Pargas var 37,4 %. Andelen familjer med ensamförsörjare var i Pargas 17 % och på Kimitoön 19,1 %. Jämfört med medeltalet i hela Finland är bägge andelarna en aning lägre i skärgårdskommunerna. (Pargas stad 2017) Antalet invånare under 15 år var i Pargas 16 % och på Kimitoön 13,1 % år 2016 (Statistikcentralen 2017).

Andelen 3–5 åriga barn som deltar i småbarnspedagogiken är märkbart större i Pargas och Kimito än i Finland i medeltal. År 2015 deltog i hela Finland 67,1 % av barnen medan andelarna i Pargas och Kimitoön var 83,7 % och 91,1 %. Barns låginkomstgrad var på Kimitoön 14,7 och i Pargas 8,8 då medeltalet i hela Finland år 2015 var 11,8%. Andelen barnfamiljer som får utkomststöd är lägre i Pargas och Kimitoön än i Finland i medeltal, 5,2 % och 6,1 % jämfört med 9,3 % i hela landet. (Pargas stad 2017)

Som nämndes i kapitel 4.1. ses barnfamiljer som en stor möjlig målgrupp att flytta till Åbolands skärgård. I Anna Stina Nyholms Pro Gradu-avhandling (2010, s. 64), Mielikuvat Kemiönsaaren kunnan vetovoimaisuuden kehittämisessä, tillfrågades familjer med barn under skolålder om de skulle kunna tänka sig att flytta till Kimitoön. Familjerna uppgav de att de anser att Kimitoön ligger på ett rimligt avstånd från Salo och Åbo, men kommunens läge i sig talade emot en flytt. Även brist på arbetsplatser, långa arbetsresor, svenskans starka ställning och negativa inställningar mot finskspråkiga och utomstående lyftes fram. Faktorer som talade för en flytt till Kimitoön var förmånliga bostäder, utrymme, eget hus och förmånliga tomter. Undersökningen visade även att sannolikheten för en flytt är större, ifall släktingar eller bekanta redan bor i området.

Faktorer som skulle öka sannolikheten för en flytt till Kimitoön var att antalet arbetsplatser skulle stiga, en öppnare inställning till finskspråkiga och personer från andra orter än Kimitoön, förbättrad service och trafikförbindelser samt att kommunen skulle satsa på sin marknadsföring och att sprida information om kommunen. Billiga tomter och tomter vid havet önskades det mer av, eftersom havet, skärgården och dess natur är kommunens styrkor. Genom att erbjuda fler tomter vid

havet och marknadsföra dem på ett kunde barnfamiljer lockas att flytta till Kimitoön. (Nyholm 2010, 64–65)

4.6 Sociala relationer och fritid

Skärgården i sydvästra Finland är speciell jämfört med skärgård i övriga Finland, eftersom den sträcker sig längre ut i havet än skärgården i övriga Finland eller andra länder längs Östersjöns kust. I en forskning om skärgårdsidentitet och vad det innebär gjord av Katariina Siivonen, (2008, s. 21, 226) lyfter skärgårdsinvånare fram lugnet, tystnaden och närheten till naturen som viktiga faktorer med att bo i skärgården. Havet och en koppling till havet var faktorer som oftast togs upp i undersökningen. Havet finns alltid nära i skärgården och relationen till havet och naturen är personlig men samtidigt också en gemensam faktor som förenar alla skärgårdsbor. Havet och landskapet ses också som något rent praktiskt nödvändigt med tanke på rörelsefriheten havet för med sig och hur det förenar öar med andra öar och öar med fastlandet. Skärgårdsinvånarna uppger även att skärgården är en bra uppväxtmiljö för barn. Det har forskats i naturens och olika landskaps påverkan på människor och det har visat sig att landskap med utsikt över vatten har en positiv påverkan (Nynäs 2011, 63). I Åbolands skärgård kan alltså havet och dess närhet ses ha en positiv effekt på människornas välmående. Även naturbaserade aktiviteter kopplade till friluftsliv, fiske, jakt, båt och bad har visat sig vara viktiga hälsofrämjande aktiviteter då människor själva får välja (Nynäs 2011, 63). Invånare i Åbolands skärgård har goda möjligheter till sådana aktiviteter.

Sociala relationer är viktiga för alla människor. Bland invånare i skärgården lyfts nätnätverk starkt fram, då invånarantalet ofta är litet, många känner varandra sedan barndomen och man har en tät kontakt. Skärgårdsinvånare uppger att man i skärgården känner grannarna, vet vad andra gör och hälsar då man möts. Relationerna har både positiva och negativa sidor. Speciellt på små öar som är svåra att ta sig till blir de övriga invånarnas betydelse ännu viktigare. Invånarantalet är litet, vilket gör att man är tvungen att komma överens med de människor som bor där för att vara en del av det sociala nätverket. Detta gör att umgänget är intensivt, vilket kan vara utmattande. Ofta tas kontakten med de fast bosatta också som en självklarhet, och något som invånarna inte tänker på att lyfta fram som något speciellt

för skärgården. Sommartid ökar antalet invånare på öarna, men kontakten mellan fast bosatta och turister eller fritidsbosatta är ofta ytlig. Enligt personer bosatta i skärgården ses personer som är födda i skärgården som närmare än personer som flyttat till skärgården. Det uppges även att man hälsar på alla i skärgården, även om man inte känner dem. (Siivonen 2008, 251–253)

På en del av öarna i Åbolands skärgård finns någon form av hobby- och kulturverksamhet, men eftersom trafikförbindelser saknas är de svåra att nå. (Linkama et.al. 2016, 5–6) Ofta drivs verksamheten på frivilligbasis, i föreningar. Ett problem som blir vanligare är att de som är aktiva i föreningarna blir färre och andelen unga medlemmar är låg. (Varsinais-Suomen Kylät r.y.-Egentliga Finlands Byar r.f. 2010, 12) Både i Pargas och på Kimitoön finns fritidssysselsättningar kopplade till idrott, motion och kultur samt byaföreningar och arbetsrelaterade föreningar. Ungefär hälften av Kimitoöns invånare deltar i föreningsverksamhet av någon sort, vilket är högre än medeltalet i kommuner i samma storleksklass. (Kimitoön u.å. d; Pargas Stad u.å. d)

Åbolands skärgård har sin egna identitet och dragningskraft, som är nära kopplad till miljön, havet och skärgårdsnaturen. För skärgårdskulturen är historia, traditioner, arbete, mat, musik, språk och tankar viktiga. Kulturarvet består rent fysiskt av fyr-, fästnings-, sjöbevaknings-, lots- och gravöar, skärgårdsbyar, museer, kyrkor och sjömärken. Gällande evenemang ordnas ofta fisk- och skärgårdsmarknader, fiskeevenemang, evenemang kopplade till olika slags båtar, skärgårdskryssningar och danser. (Jord- och skogsbruksministeriet 2017, 38) I uppdateringen av Egentliga Finlands skärgårdsprogram 2012–2014 (2012, s.30) presenteras framtidsvisionen för Egentliga Finlands skärgård år 2020. I den sägs att den traditionsrika tvåspråkiga kulturen ska vara levande, mångfaldig och internationell, att invånarnas identitet är stark och att skärgården är livskraftig och upplevs som en gemensam rikedom både nationellt och internationellt.

5 Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder inom barnforskning

År 1989 godkändes FN:s konvention om barns rättigheter. Enligt kapitel tolv om barns rättigheter ”binder sig konventionsstaterna till att garantera att ett barn som kan bilda sina egna åsikter har rätt att uttrycka sig inom alla frågor gällande barnet. Barnets åsikt måste tas i beaktan enligt dess ålder och utvecklingsnivå” (Kurttila, 2016). Barn vill vara delaktiga och barn har lagstadgad rätt till att vara det. Utöver att få vara med om att bestämma, betyder barns delaktighet mycket mer. Delaktighet anses vara en del av en aktivitet, ett sammanhang eller en relation. Unicef (2013) indelar delaktighet i politisk och social. Enligt Unicef betyder den politiska dimensionen att få sin röst hörd och att få vara delaktig i beslutsfattande, medan den sociala dimensionen handlar om samhörighet, gemenskap och acceptans.

5.1 Synen på barn

Hur barn känner sig delaktiga avspeglas till en stor del av hur vuxna bemöter dem och vuxnas förväntningar på dem. Synen på barn förändras jämt och de flesta människor har en barnsyn trots att de inte alltid är medvetna om det. Som en följd av forskning kring barnsyn, har uppfattningen om barn ändrats radikalt under de senaste århundraden och de senaste årtionden. Går man tillbaka till 1900-talets början då barnen sågs som medhjälpare på familjens jordbruk och som inkomstkälla för familjen, till nuläget då barn ses som kompetenta erfarna barn, kan man konstatera att en stor utveckling har skett inom samhället och synen på barn. Detta ser dock inte lika ut i alla länder och det kan också finnas skillnader mellan olika samhällsgrupper inom landet. Som grund i alla länder och samhällsgrupper råder dock samma lagstadgade regel; FN:s barnkonvention om *barns rättigheter*.

För att kunna ta barnperspektivet utgår man ifrån barnets synvinkel. Barnet är den aktiva parten. Som förälder och förskolelärare strävar man till att bygga en omgivning för barnet där barnet själv kan bilda sin egen uppfattning om vad hen tycker om och vad hen vill åstadkomma med. De egna besluten som barnet uppmuntras till att ta, styr barnets handling och främjar utvecklingen. Att ha en

barnsyn från barnets synvinkel handlar även om att respektera och värdera barnets egen personlighet (Pulkkinen, 2018).

I Finland strävar förskolorna till att arbetssättet skulle ändras i riktning mot att ta barnets hela situation i hänsyn. I praktiken skulle detta innebära att förskoleundervisningen skulle vara så pass flexibel att en anpassning enligt barns särskilda behov skulle vara möjligt, och barn skulle inte behöva kategoriseras i olika grupper. Skulle det lyckas i alla förskolor skulle troligtvis allt fler barn känna sig delaktiga och inte känna sig utanför på grund av sina specialbehov. Även formen av stödet som barnet är i behov av skulle arrangeras i efterhand för att möjliggöra deltagande för det barnet i fler situationer inom förskolans verksamhet.

Barn värdesätter att få ta del av beslut som berör dem själva. I en engelsk studie *What helps when it hurts*, frågade forskare barn (4-12år) om uppfattningen av den egna rollen i vårdprocessen, i avseendet att minska på upplevelsen av smärta. Det visade sig att majoriteten av barnen hade lyckats minska på smärtan genom att förklara för vårdpersonalen hur det kändes, vilket gav barnen ett mer aktivt deltagande i sin egen vård (Stenhammar, Rinnan & Nydahl, 2011). Sammanfattningsvis visar studiens resultat hur avgörande och betydelsefullt det är att barnen får delta och bli hörda i ärenden som gäller dem själva.

Värdegrunden i *Grunderna för förskoleundervisningens läroplan* (2014) bygger på barnens rättigheter. Utöver att barnet blir hört, sedd och tagen i beaktan har barnet rätt till att ta del av gruppen och det gemensamma lärandet. I samband med lärandet får barnen bilda sina egna uppfattningar ifrån sitt egna perspektiv d.v.s. barnperspektivet (*Grunderna för förskoleundervisningens läroplan*, 2016). I förskolan kan delaktighet till exempel vara att få känna en samhörighetskänsla i en kamratgemenskap och att känna sig respekterad trots eventuella olikheter hos barnen. Trots att barn i förskoleåldern kan ha svårt att förstå begreppet *delaktighet* så är det en viktig faktor i tanke på barnets utveckling. Avgörande faktorer för att ett barn i förskolan skall känna delaktighetskänsla är kommunikationen och interaktionen mellan personalen och förskolebarnen samt samspelet mellan förskolebarnen. Med hjälp av rätt kommunikationsmedel och att lyssna på barnet har det visat sig stödja barns känsla av delaktighet (Mallander & Tideman, 2004). Alla har rätt till delaktighet och med hjälp av Världshälsoorganisationens

huvudklassifikation International Classification of Functioning från 2003 har man kunnat skapa ett gemensamt språk för att förstå hälsa och funktionsförmåga. På svenska betyder ICF klassifikation, funktionshinder och hälsa. Målet med ICF är att kunna beskriva hälsa och hälsorelaterade tillstånd med hjälp av forskningar och vetenskaplig grund (Mallander & Tideman, 2004).

5.2 Delaktighet inom forskning

Då barn involveras i forskning är deltagande och delaktighet två väsentliga begrepp (Hillén, 2013). Sandra Hillén, doktor i etnologi, skiljer på begreppen i sin doktorsavhandling *Barn som medforskare – en metod med potential för delaktighet* att delaktighet är något som ska uppnås som ett mål och att deltagande är en aktiv handling.

Man kan mäta barns delaktighet på en skala från ingen delaktighet till totalt deltagande i en forskning. Totalt deltagande innebär att barnet är delaktigt i projektets alla skeden från planering och frågeställning till skapande av projektet, medan ingen delaktighet betyder att barnets åsikter inte tas i beaktande och barnet får inte sin röst hörd.

En modell som möjliggör mätningen av delaktighet är Roger Harts aningen hierarkiska trappa *The Ladder of Participation* från 1997 som består av åtta steg. Harts tolkning om deltagande har trots allt senare ifrågasätts av andra forskare eftersom forskning om barns deltagande och delaktighet har vidareutvecklats sedan modellen skapades år 1997. En nyare modell att mäta delaktighet på är modellen av Kirby, Lanyon, Cronin & Sinclair från 2003. Modellen bildas av fyra påståenden; att vuxna tar i beaktande ungas åsikter, att de unga tillsammans med en vuxen får ta del av beslutsfattandet, att unga tillsammans med vuxna delar makt och ansvar samt gör självständiga beslut. Till skillnad från Harts modell är denna modell mindre hierarkisk eftersom den inte läses som en stege utan understryker betydelsen i dess påståenden (Hillén, 2013 s.27, 33-34).

Inom socialvård har medforskning under de senaste åren tagits alltmer i bruk för att utveckla existerande socialvårdstjänster, framförallt inom barnskyddet och ungdomsvård. Tanken med medforskning inom socialvård är att idka jämlikt

samarbete mellan både professionella och klienter inom socialvården samt de studerande som kommer gradvis att ta en mer aktiv roll inom branschen. Klienterna tar an rollen som erfarenhetsexperter i forskningsprocessen. Socialvårdsorganisationen Socca förverkligade projektet Yhteistutkiminen sosiaalityön menetelmä (2013) som ett försök att inkludera klienter som medforskare, för att få tydligare fram deras åsikter om läget gällande existerande tjänster och hur de ansåg att tjänsterna kunde förbättras. Genom ett större deltagande av klienter i planeringen av tjänster kunde ny kunskap förmedlas för att utveckla existerande metoder för konsultering, informering samt utbildning till socialvårdsbranschen. I Soccas projekt framhävs det att medforskning inte är en strikt definierad metod, utan snarare ett sätt att tänka under socialt arbete och att vara mer mottaglig för den andra parten. Under projektets gång hade det uppstått en dialog mellan socialvårdare och klienter, som genom arbetet fick en större insikt i att de är båda på samma sida. I gruppdiskussioner har klienter fått känna att deras röst blir mera hörd och socialvårdarna har upplevt ett mer dynamiskt samarbete med klienterna (Palsanen, 2013, 3-5).

I praktiken förverkligas medforskningen genom att minst en klient och minst en professionell inom socialvården är närvarande, för att få igång dialog och samarbete på en jämlik plan. Det är vanligtvis frågan om gruppverksamhet som ordnas jämförbart med träffar som arrangeras inom stödverksamhet klienter emellan. Till skillnad från vanliga gruppmöten inom socialvård är gruppterapi och rehabilitering välkomna sidoeffekter istället för ett huvudsakligt syfte med träffarna. Istället ger alla tillsammans feedback och förbättringsförslag utgående från deras egen erfarenhet av socialvårdstjänster (Palsanen, 2013, 8-9).

5.3 Professionellt bemötande av informanter och medforskare

Eftersom forskningen berör barnets välmående kan det ses som att forskaren och det intervjuade förskolebarnet har en relation jämförbar med en professionell klientrelation inom social- och hälsovårdsarbete. Det innebär att forskarna måste ha en professionell hållning gentemot barnen vid intervjutillfället och då forskningsresultaten granskas. Projektet Skärgårdsliv är i slutändan också ett försök att få alla parter inblandade för att förbättra tjänster inom social- och hälsovården i

den åboländska skärgården. På så vis är de förskolebarnen som kommer att intervjuas inte bara informanter utan även medforskare i projektet. Frågorna och diskussionerna måste självklart anpassas enligt barnens ålder och utvecklingsnivå, med hänsyn till barnens tankevärld, som redogörs för i ett kommande underkapitel. Innan forskarna anpassar sin kommunikation till att bemöta förskolebarn behövs en redovisning för professionell hållning och kommunikation i allmänhet. I det här underkapitlet beskrivs bemötandet av andra personer inom vård och forskning i en åldersneutral kontext. I de följande underkapitlen redogörs närmare för hur principer och metoder för forskning anpassas till barn.

Enligt kommunikationsexperterna Tom och Hilde Eide (2006) utgör empati en viktig del i all forskning kring människor, eftersom det behövs för att kunna förstå en annan persons situation och för att kommunicera med hen. En förutsättning för empati under en intervju eller ett samtal är att vara medvetet uppmärksam och att ha fokus på den intervjuade för att hjälpa denne att bearbeta sina känslor och tankar (Eide & Eide, 2006, 32–33). Sofie Strandén (2010) beskriver intervjuer som ett möte mellan intervjuaren och den intervjuade, som ett samspel mellan de olika parterna där det behövs en ömsesidig förståelse för varandra. Hur intervjuer framskrider påverkas till stor del av intervjuaren som person och hur de umgås med andra. Det är mycket viktigt att intervjuaren lyckas få sina informanter att känna sig bekväma vid intervjutillfället. Om intervjuaren har fått informanternas tillit är de villigare att berätta om sig själva, vilket gör materialinsamlingen betydligt smidigare (Strandén, 2010, 57–69).

Det är vanligt att informanter anser att de inte har något viktigt att berätta om, delvis för att många kan känna sig underlägsna i närvaron av någon de uppfattar som en expert. Det innebär att intervjuaren bör kunna göra tillvaron bekväm och övertyga de intervjuade att de faktiskt har något värdefullt att berätta om. Det tar en tid för intervjuer att komma igång och i början kan informanterna vara tvekande medan de funderar på lämpliga svar på intervjuarens frågor. Men med tillit och uppmuntran kan informanter bli entusiastiska för att berätta vidare, varpå de brukar komma på alltmer som kan vara relevant för forskningen i fråga (Strandén, 2010, 55–56).

Under intervjuens gång behövs en förmåga att kunna kommunicera både verbalt och icke-verbalt. Verbal kommunikation består av verbalt bekräftande tekniker,

frågeställningar och utforskande tekniker. Verbalt bekräftande tekniker används som respons till det som informanten berättar om, ofta genom att upprepa nyckelord i deras berättande och genom att uppmuntra dem till att fortsätta vidare (Eide & Eide 2006, 150–154). Det finns flera olika funktioner som kan uppfyllas genom att ställa frågor; antingen genom slutna frågor som kan besvaras genom kortfattade svar eller öppna frågor som ger informanten en möjlighet att fundera på sin situation innan de svarar (Eide & Eide 2006, 177). Vissa sorters frågor bör helst undvikas, som exempelvis retoriska frågor och annat som sätter förväntningar på informantens svar (Eide & Eide 2006, 185–186). Ickeverbala kommunikation används till stor del till att ge respons när någon annan talar och för att visa att man lyssnar på samtalspartnern. Genom kroppsspråk kan man visa närhet och engagemang, vilket gäller även ansiktsuttryck och blickar. En stor del av den ickeverbala kommunikationen sker omedvetet och spontant, men går att reglera med tillräcklig självkänedom och självbehärskning. Det finns ett behov av att forskaren är medveten om sitt eget kroppsspråk och röstläge för att undvika spontana kommentarer som kan vara opassande eller på något annat sätt göra informanten obekväm (Eide & Eide, 2006, 142–148).

Under intervjuens gång kan förhållandet mellan intervjuare och informant påverkas av helt vardagliga företeelser som kan underlätta diskussionen. Diskussioner om ämnen utöver det som är strikt relevant för forskningen kan bidra till en bekvämare stämning för informanten. Då Strandén redogör för intervjuer med krigsveteraner och lottor nämner hon som exempel hur en av intervjusituationerna inleddes genom att hon och en informant diskuterade om yllesockor, som Strandén tagit med sig för att inte frysa om fötterna. Sådana diskussioner kan ta udden från intervjun och påminna informanten om att intervjuaren är också en människa, vilket dessutom kan skapa en känsla av gemenskap (Strandén, 2010, 50).

5.4 Barns tankevärld

Barn uppfattar världen och har ett annorlunda tankesätt än vad vi vuxna har. Barn socialiseras till kulturen och uppmuntras till abstrakt tänkande. Utifrån utvecklingspsykologen och pedagogen Jean Piaget (1896–1980) kan tänkandets utveckling delas in i fyra huvudkategorier som ytterligare kan delas in i fler mindre

kategorier. Enligt Piagets teori hör barn i förskoleålder till det preoperationella stadiet där bristande reversibilitet och intuitivt tänkande är centralt. Enligt Piagets teori om det preoperationella stadiet kan barn inte hålla en hel tankekedja i minnet eller vända i tanken och gå samma väg tillbaka till utgångspunkten utan att tanken brister. Detta skulle betyda att barn på grund av begränsningar i utvecklingspsykologin inte skulle kunna se saker från någon annans än sin egna position, och skulle däremot ha ett mer egocentriskt tänkesätt. Piagets teori kan stämma in på en del barn men inte på alla. Barn kan sätta sig in i andras position, till och med i vuxnas, och är mycket mer kompetenta än vad samhället tror. Det ideologiska tankesättet är centralt hos vuxna vilket gör att vuxna ofta tänker mer på hur saker borde vara eller se ut, istället för att lägga tyngd på hur kompetenta, intressanta och erfarna barn egentligen är (Qvarsell, 2003 s.105-107).

Enligt *Värdegrunden* (2014) har barn rätt till att uttrycka sig själva och berätta om sina tankar, oberoende om de är positiva eller negativa (Grunderna för förskoleundervisningens läroplan, 2016 s.15). Arbetssättet i förskolan borde därför vara inriktat på barnets hela utveckling, i synnerhet på barnets tankeutveckling eftersom barn tänker väldigt olika i specifika situationer. Barn i förskolan kan uppfatta samma situation på olika sätt då somliga barn uppfattar något bort om situationen och en del uppfattar endast situationen i sig. För att kunna planera ett arbete så som en intervju med förskolebarn, måste man som vuxen veta hur man bemöter barn som befinner sig i olika skeden i utvecklingen och ha förståelse för deras tankemönster.

Att som vuxen ha förståelse för barns tankevärld spelar en betydelsefull roll vid intervjutillfällen av barn eftersom de uppfattar endast en del av informationen vid verbal kommunikation. Att använda sig av kommunikationshjälpmedel så som kommunikationsmappar eller bilder kan ha en avgörande roll av intervjuens resultat eftersom barnets roll ökar i intervjun (Papunet, 2018).

Barnens tankevärld formas av den socialisation de tar del av, eftersom socialisation går ut på att få en individ att anpassa sig till omständigheterna inom en viss grupp. Traditionellt bär vårdnadshavarna ansvaret för att genom uppfostran få barnen anpassade till rådande samhällsnormer, attityder och värderingar. Vårdnadshavarna och andra vuxna lär barnen vad som anses vara acceptabelt beteende och vad som

inte är det, genom att belöna bra beteende och straffa dåligt beteende. Barn är inte enbart passiva mottagare utan aktiva deltagare i socialisationsprocessen, vilket innebär att de lär sig mycket annat än bara de vuxnas medvetna försök att fostra barn. Barn lär sig framförallt genom sina egna spontana iakttagelser och genom imitation, då de härmar även sådant beteende som de vuxna inte alls vill uppmuntra till (Tähtinen, 1992, 4–5). Utöver umgänge med vuxna påverkas socialisationen även av umgänge med andra barn, framförallt i grupplekar. Barn tenderar att leka oftare i grupp utomhus än inomhus och den större kontakten med andra barn brukar leda till alltmer komplexa grupplekar, som potentiellt gynnar socialt umgänge i vuxen ålder (Sandberg & Vuorinen, 2008, 22–24).

Barnets egna perspektiv är barnets verklighet. Det är vad barnet själv upplever i form av känslor, ljud och synintryck. Det vuxnas barnperspektiv är således då vuxna utgår ifrån att göra något som gynnar barnet, att göra något för barnets bästa (Stenhammar, Rinnan, & Nydahl, 2011 s.12-13). För att kunna ta barns perspektiv krävs det vilja av den vuxna att försöka förstå barns tanke- och känslvärld. Utöver vilja krävs det även empati, förståelse och intresse för varför barn agerar på ett särskilt sätt och vad som påverkar deras beslut (Davidsson & Juslin, 2016 s.11). Att kunna tillvarata barnens erfarenhet ger även den vuxna bättre förmåga att förstå hur barn upplever och uppfattar en situation ur deras perspektiv nämligen barnperspektivet (Stenhammar, Rinnan & Nydahl, 2011 s-12-13).

Enligt Rusanen (2008, s. 208) baseras barns förmåga till självutvärdering ofta på hur de uppfattar förväntningarna hos vuxna nära till barnet. Dessutom jämför barn i en förskolemiljö sin egen utveckling med de andra barnen, hur väl de lyckas med att lära sig någonting nytt i förhållande till de andra. Likaså påverkas utvärderingen av barnens önskemål gällande deras inläring, vilket påverkas av umgänget med närstående vuxna. Barnen i förskoleålder kan enligt Rusanens forskning realistiskt utvärdera vad de kan och inte kan om ett ämne, exempelvis hur bra deras läs- eller räkneförmåga är.

5.5 Barn som informanter och medforskare

Intervjuer med barn brukar vara annorlunda än intervjuer med vuxna, i synnerhet då barn är under skolåldern. Intervjuerna tenderar vara mindre formella och sker vanligtvis samtidigt som barnen håller på med någonting annat som intresserar dem, exempelvis pysslar eller ritar. Intervjuerna kan även ske samtidigt som barnen leker med något och deltar halvt i intervjun. Även om begreppet intervju används i det här underkapitlet ingår det till stor del observation av barnens beteende när de håller på med något helt eget.

Monica Dalen (2011) redogör i boken *Intervju som metod* för olika aspekter av att intervjua barn. Dalen skriver inledningsvis om föräldrars och andra vårdnadshavares makt i intervjusituationer, för i egenskap av barnens förmyndare krävs deras samtycke för att barnen alls får delta i forskningen och ifall de får svara på vissa frågor. Det finns en viss problematik i föräldrarnas närvaro eller inflytande då det kan påverka barnens svar, vilket kan leda till att barnen låter bli att svara på vissa saker på grund av ett uppfattat förbud och därmed uteblir barnens eget perspektiv. Genom intervjuer kan det framkomma att barnen upplever sin vardag mycket annorlunda jämfört med hur de vuxna vårdnadshavarna och pedagogerna tror att situationen är. Dessutom kan det hända att barnen är mer motvilliga än föräldrarna att svara på intervjufrågor, i synnerhet om de har mycket dåliga upplevelser de inte vill tala om för vuxna eller att föräldrarna ska få veta om. Därför är forskaren främst skyldig till att övertyga barnen om intervjuens syfte och löfte om tystnadsplikt för att få deras samtycke, eftersom barn är bland de mest sårbara informanter (Dalen, 2011, 28–29). Barn kan vara utmanande som informanter för en forskare, eftersom relationen mellan barn och vuxen skiljer sig mycket från relationen mellan två eller flera vuxna. En vanlig utmaning är att forskarna saknar kunskap i att kunna kommunicera med barn och misslyckas därför i att skapa en kontakt med informanterna. Barnen kan lätt tappa intresset om de upplever att de vuxna inte är närvarande och saknar intresse för vad barnen har att säga, vilket kräver ett genuint intresse av forskaren och acceptans för att barnen svarar på andra sätt än förväntat (Dalen, 2011, 47–49).

Erja Rusanen (2008) skriver jämförbart om tekniker i att intervjua barn i boken *Esiopetus lapsen silmin: Tutkimus kokemuksesta, tiedon transeferoitumisesta ja metatietoisuudesta*. Rusanen redogör för ett forskningsprojekt vars syfte var att genom intervjuer kartlägga barns inläring och trivsel på förskola. Till att börja med försökte Rusanen intervjua flera barn i gången, men beslöt snabbt att intervjua bara ett barn i taget. Hon märkte att de enskilda barnens svar blev påverkade av grupptricket tills de alla uttryckte samma åsikt, vilket är en vanlig företeelse inom barngrupper. Utöver att barnen påverkade varandras svar valde Rusanen att intervjua barnen i enrum eftersom hon ansåg att det blev svårt att tyda vad som sades på inspelningen, när alla barn ofta talade i munnen på varandra. (Rusanen, 2008, 37–38). Gruppintervjuer kan försvåras av att de mer försiktiga och lågmälda barn lätt blir överröstade av de mer utåtriktade barnen, vilket är en vanlig företeelse inom småbarnspedagogik i allmänhet (Helavirta, 2007, 631). Överlag underlättas intervjutillfällena med barn av att dessa till skillnad från vuxna informanter har det lättare att säga till om intervjun pågår för länge i deras tycke, eller om de av någon orsak vill sluta (Dalen, 2011, 47–49).

Barnens trovärdighet som informanter påverkas av kontakten som forskaren lyckas få med dem. Exempelvis då barn är ögonvittnen brukar de i allmänhet ha ett gott minne för detaljer och kan ge spontana svar som är korrekta, men då krävs ett förtroendefullt förhållande med dem. Annars finns risken att barn svarar enligt vad de tror att förväntas av dem. Om barnen ger en samling uppenbart påhittade svar finns det vanligtvis en risk att forskare förklarar detta genom brister hos barnet, som omogenhet och oansvarighet. Barns pålitlighet hänger långt på den vuxna och att den vuxna lyckas få en kontakt med barnet redan innan intervjun börjar (Dalen, 2011, 49). Kontakten kan uppstå genom att besöka förskolan regelbundet för att ge barnen tid att vänja sig vid forskaren och bli bekväma att intervjuas av hen. Intervjuns syfte bör förklaras tydligt för barnen i början och ifall de är oroliga kan det påpekas att enbart intervjuaren kommer att lyssna på inspelningen. Under intervjuns gång ska barnen försäkras om att de inte måste kunna svara på allting och att det är helt bra även om de inte kan något. Efter intervjun kan barn belönas med exempelvis ett valfritt bokmärke och få lyssna på en del av inspelningen om de vill (Rusanen, 2008, 38–39).

Det krävs en intervjustrategi med en uppbyggnad som kan få tillfredställande svar från barn, vilket börjar med en kontaktetablering mellan barn och forskare. Efter det förklaras intervjuens syfte för barnet och barnet ges en noggrann genomgång av vad som kommer att hända, för att ge barnet en tydlig idé om vad som försiggår. Sedan delas intervjun in i olika teman som introduceras klart och tydligt, varefter barnet får fritt och spontant berätta om temat. Vid avslutningsfasen avrundas allting som sagts för att klargöra eventuella missförstånd och för att visa för barnet att hen kommit med värdefull information (Dalen, 2011, 49–51). Det finns tre typer av frågor som kan ställas under en intervju: öppna frågor, dirigerande frågor och frågor med tydliga alternativ. Öppna frågor kan kännas överväldigande för den intervjuade i början och brukar sällan ge konkreta svar, varpå dirigerande frågor kan användas mer effektivt. Den sistnämnda sortens frågor brukar ge korta svar, vanligtvis ett ja eller nej. De korta svaren kan sedan följas med relevanta följdfrågor och upprepning av det som ett barn säger för att ta reda på ifall barnets uttryckta åsikt om något är äkta, eller om de bara sagt "vet inte" för att alls ha något att säga. Intervjuare bör undvika att ställa suggestiva frågor, för dessa kan uppfattas som att intervjuaren maskerar ett påstående till en fråga. Suggestiva frågor ger intrycket av att ett specifikt önskat svar förväntas av den intervjuade, oberoende om det stämmer eller inte (Rusanen, 2008, 45–46). Intervjuaren måste dessutom se till att en fråga är begriplig för den intervjuade, framförallt med barn. Frågorna får inte vara för långa, för barn har vanligtvis svårare att förstå frågor som framförs i långa och komplicerade meningar. Därför är korta frågor med presenterade alternativ ett bättre sätt att få svar, dock hellre ska de presenterade alternativen gälla vem, vad och hur än bara ett enkelt ja eller nej (Aalto & Pönni, 2008, 27).

Barn har dessutom en vanlig tendens att hoppa av temat, vanligtvis genom att börja tala om något helt annat än det de frågats om. Intervjun kan föras tillbaka till det ursprungliga temat genom frågor som erbjuder alternativa svar, varefter intervjuaren kan fortsätta med andra slag av frågor (Rusanen, 2008, 50–52). Rusanen hade separat intervjuat personalen på förskolan för att veta på förhand om verksamheten och om hurdan barngruppen var (Rusanen, 2008, 35), för att underlätta de kommande intervjuerna med barnen. Med förhandskunskap om vad som skett nyligen kan intervjuaren veta om barnen låter bli att berätta om vissa saker, exempelvis en utfärd till Högholmen som i Rusanens fall. I sådana situationer kan diskussionen med

barnen lätt styras genom att påminna dem om dessa färskva händelser, därifrån intervjuaren kan sedan gå vidare med följdfrågor då barnen blivit aktiverade. Genom att påminna barnen om samtalets kontext för att hålla intervjun på spåret på det här viset kan deras svar bli mer mångsidiga, varefter de kan bli mer mottagliga för alltmer öppna frågor. Mot slutet kan intervjun avslutas med följdfrågor vars syfte är att bekräfta och slutföra barnens tankar (Rusanen, 2008, 53–63).

Barn är i allmänhet mycket känsliga för miljön där intervjun äger rum och för interaktionen med intervjuaren, vilket påverkar barnens svar till olika frågor. Barn utgår ofta från att det förväntas tydliga samt självsäkra svar från dem och de tenderar vara ovilliga att verka ovetande om något. Därför svarar barn i många fall hellre reflexmässigt med ja eller nej än låter sig framstå som okunniga. Barn kan vara mer villiga att medge att de inte vet eller inte minns något om frågan är mer specifik och detaljorienterad (Aalto & Pönni, 2008, 27–29). Likaså påverkar den vuxnas reaktioner hur villiga barn är att berätta närmare om vissa teman, för barn kan bli ovilliga att berätta om sådant som de märker att upprör de vuxna. På samma vis kan de vara ovilliga att berätta om något som sker hemma om de upplever att det finns en risk att det uppstår missförstånd eller att det kan såra föräldrarnas känslor, framförallt mammans. Därför berättar barn ofta mest till intervjuare som inte deltar mycket aktivt i konversationen och inte visar mycket av sina egna känslor (Aalto & Pönni, 2008, 30–31). Barnens eget intresse och ivrighet att få berätta brukar vara det mest avgörande för hur mycket de är villiga att berätta för intervjuaren. Eftersom barn är så känsliga för miljöns påverkningar är det bra om tillvaron görs så trivsamt som möjligt, exempelvis genom att barn får rita samtidigt som de intervjuas (Helavirta, 2007, 630–631).

5.6 Etik samt lagstiftning inom datainsamling och barnforskning

Etik utgör en mycket viktig del inom forskning och klientarbete i största allmänhet, eftersom forskare liksom professionella social- och hälsovårdare bär ett ansvar över individer som är i ett mer sårbart läge. Därför är det etiska tillvägagångssättet en viktig fråga inom forskning och i allt klientarbete, för det förekommer ofta knepiga situationer där det är svårt att på rak arm besluta vad som är etiskt rätt att göra.

Inom social- och hälsovården försöker man hitta en etisk kompromiss inom ett komplicerat nätverk av lagar och regler, yrkesetiska normer, allmänmoraliska normer och värderingar samt personliga moraliska hållningar och uppfattningar. Det händer lätt att det uppstår konflikter mellan någon av de olika aspekterna, exempelvis om en viss bestämmelse förhindrar någon från att få akut specialhjälp eller om resurserna inte räcker jämligt till alla. Klienters och patienters integritet samt självbestämmanderätt måste respekteras och likaså tystnadsplikten, men tidvis kan det uppstå situationer där en professionell hjälpare kan bli tvungen att diskutera ett konfidentiellt fall med sina kolleger (Eide & Eide, 2006, 46–48).

Inom medforskning måste verksamhetens etiska hållbarhet garanteras, i synnerhet som feedback från klienter används allt oftare till utvecklandet av tjänster inom socialvård. Det finns exempelvis en risk för att något klienten velat hålla hemligt om sig själv råkar av misstag avslöjas till en större publik. I vidareförandet av de resultat som nåtts under medforskningen bör klienten skyddas så att de inte ens i misstag blir utnyttjade, eftersom de har tagit del av arbetsbördan och förtjänar att få sin medverkan noterad. Det har debatterats om passande belöningar för det arbete som klienterna deltagit i som medforskare, eftersom de till skillnad från professionella inte är anställda. Därför bör varje organisation skilt komma överens om med sina medforskare om passande belöning, exempelvis om de får betalt för att hålla föreläsningar i utbildningssyfte eller om de belönas med biobiljetter. Dessutom bör de som är huvudansvariga för forskningsprojektet sträva efter att göra verksamheten trygg för medforskarna, framförallt om dessa är minderåriga (Palsanen, 2013, 16).

Etiska riktlinjer bör i synnerhet tas i beaktande då barn deltar i forskning, för deras samtycke är ofta mer oklart än hos vuxna. Barn kan ge ett jakande svar till att intervjuas även om de inte egentligen vill bli intervjuade, eftersom de vill göra sig lags för vuxna. Därför krävs det mycket lyhördhet av forskaren för att kunna läsa barnets samtycke under umgängets gång (Dalen, 2011, 52). I forskning kring barn finns det överlag samma potentiella etiska dilemman att komma ihåg som med alla åldersgrupper, varav en är att inte förvärpa eventuella trauman. Susanna Helavirta (2008) påpekar detta i redogörelsen av ett intervjuprojekt med barn som är klienter hos barnskyddsmyndigheter, att det finns en risk att intervjuer skapar ytterligare press på barn som redan är i en stressfylld situation. Därför krävs det som sagt

särskild lyhördhet för att undvika en sådan situation (Helavirta, 2008, 630). Forskning hålls på en etisk nivå då de deltagandes samtycke bekräftas och de behandlas genomgående med respekt. Det gäller både barn, vårdnadshavare och eventuella andra inblandade i projektet, till exempel dagvårds- eller förskolepersonal. Samtycket från vårdnadshavarna bör vara skriftligt och om någon av vårdnadshavarna inte ger sitt samtycke ska beslutet godkännas utan protest. På samma vis krävs det att informanternas trivsamtet garanteras genom metoder som nämnts i tidigare underkapitel (Rajala & Rantalainen, 2010, 54–55).

Det finns varierande lagstiftning för att garantera ett etiskt bemötande inom klient- och patientrelationer samt i forskningssammanhang, genom att göra de etiska bestämmelserna obligatoriska att följa. Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) finns till för att förstärka socialvårdens etiska principer, medan lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) uppfyller en motsvarande roll för hälsovården. Enligt § 15 i lagen om klientens ställning och rättigheter poängteras särskilt tystnadsplikten, att inte diskutera med utomstående om sådant som diskuterats i enrum med klienten. I de olika lagarna berörs förutom tystnadsplikt även behovet för samtycke inom patient/klientarbete. Det finns mindre lagstiftning om etiska riktlinjer inom den slags forskning som Skärgårdsliv kommer att utgöra. Rätt nära är lagen om medicinsk forskning (488/1999) som berör etiska bestämmelser inom forskning vars syfte är att "öka kunskapen om hälsa, sjukdomsorsaker, symtom, diagnostik, vård, prevention av sjukdomar eller sjukdomarnas beskaffenhet i allmänhet". Enligt lagens definition på en forskare kan det utöver läkare och andra medicinska professionella vara "någon annan person som har tillbörlig yrkesmässig och vetenskaplig behörighet och som ansvarar för genomförandet av forskningen på ett forskningsställe". Även om forskningsprojektet Skärgårdsliv inte är strikt medicinskt berör det ändå hälsa och välmående, vilket gör lagen relevant att ta i beaktande då det inte finns någon motsvarande lag för forskning gjord inom socialvården.

Det finns egentligen ingen lagstiftning som gäller uttryckligen barn som informanter eller som skulle gälla forskning om dem. Därför är det skäligt att ta i beaktande lagstiftning som är relevant för klientarbete med barn, hurdana rättigheter de har och vad lagen säger om samarbete med vårdnadshavarna. Lagen om vårdnad och

umgängesrätt (361/1983) är ta i beaktande då barn ska intervjuas, eftersom det krävs vårdnadshavarnas samtycke att intervjua minderåriga. Lagen definierar vårdnadshavarens uppgift och skyldighet att ge barnet en trygg uppväxt, vilket inkluderar att skydda barnet från potentiella yttre hot bortom deras förståelse. Lagen poängterar också behovet för vårdnadshavare att ta i beaktande barns samtycke och utvecklingsnivå då de gör beslut med barnens bästa i åtanke, vilket inkluderar barns umgänge med vuxna personer utanför familjen. Lagen berör främst barns kontakt med myndigheter, men även om forskare inte nämns uttryckligen gäller bestämmelserna om barnets och vårdnadshavarens samtycke även i sådana fall. Barnskyddslagen (417/2017) är dessutom bra för forskaren att vara medveten om ifall det framkommer vid forskningen något som barnskyddsmyndigheterna bör veta om för att hjälpa barnet och vårdnadshavarna.

6 Manualprocessen

I detta kapitel redogör vi för hur vi planerat och genomfört en manual, som kan användas av forskarna som fortsätter på projektet Skärgårdsliv efter att vår andel är slutförd. Manualen är vår produkt i examensarbetet och representerar all den förhandsforskning vi gjort i den här uppsatsen.

6.1 Planering

Planeringen av manualen har skett inom arbetsgruppen, eftersom det saknas en projektgivare som skulle ha exakta önskemål gällande beställningsarbetets innehåll och utseende. Därför har vi främst utgått från våra egna idéer och slutsatser.

Det finns flera tidigare examensarbeten där det ingått jämförbart stödmaterial och motsvarande produkter till manualen vi planerat. Tidigare examensarbeten ger ett exempel på hur en manual eller motsvarande produkt bör kunna visa en tydlig koppling till både teorin och resultat som redogörs för i examensarbetet. Skribenter förväntas basera sina produkter på tidigare forskning, som bedöms vara relevant för deras forskning genom exempelvis kritisk litteraturgranskning (Antfolk et al., 2015, 39–41; Forstedt et al., 2015, 27–29). Läsaren ska kunna se att innehållet reflekterar forskningsprocessen och texten ska dessutom vara kortfattad och begriplig (jfr Parviainen, 2015, 30). Själva formen på produkten kan variera och beror främst på

vad skribenterna själva anser vara passande för den målgrupp de riktar sig till, eller om produkten är menad att gå ihop med en specifik verksamhet. Oberoende formatet på produkten förväntas skribenterna konsekvent redogöra för sitt resonemang.

Vår manual är baserad på den information som redogjorts för i tidigare kapitel i uppsatsen och syftet med manualen är att den kan användas av forskarna som förberedelse för intervjutillfällen med förskolebarn. Eller så kan de rentav ha manualen med sig under själva intervjun. Därför kommer manualen i stora drag sammanfatta olika saker att tänka på gällande bemötandet och intervjuandet av barn i förskoleåldern. För att besluta om vilka som är relevant för just vår forskning har vi använt oss av kritisk litteraturgranskning, som redogjorts för tidigare i metodkapitlet.

6.2 Förverkligande

Med det ovanstående i tankarna har vi planerat strukturen för manualens innehåll för att kunna hjälpa dem som fortsätter med forskningen. Manualen är indelad i kapitel som berör de olika delområdena: Delaktighet och medforskning; att vara barn; att bemöta barn; kort om skärgården; att intervjua barn; och till sist råd för praktiska arrangemang. I det första kapitlet beskrivs vad delaktighet inom forskning innebär och att barnen blir medforskare i projektet.

Kapitlet om att vara barn berör barnens tankevärld, nämligen hur de uppfattar sin tillvaro och vad som kan vara viktigt för dem. I kapitlet om att bemöta barn förklaras hur viktigt det är för forskaren att skapa en kontakt med barnen och att göra dem medvetna om vad forskningen går ut på. Eftersom projektet Skärgårdsliv kretsar kring barn som är bosatta i Åbolands skärgård redogörs kortfattat om levnadsförhållanden i regionen och hur dessa kan inverka på barnens vardag. Sedan redogör vi för själva intervjun, som skiljer sig från intervjuer med vuxna genom att helst vara som ett samtal. I kapitlet om praktiska åtgärder beskrivs både förberedelser inför intervjuerna och hur miljön kan göras trivsamt för barnen. Dessutom avrundar vi hur intervjuerna kan avslutas utan att det blir för abrupt. Genomgående i kapitlen ges råd på både samtalsämnen och frågor för intervjuerna, samt tips för hur det går att skapa kontakt med barnen. Dessutom finns i slutet utrymme för forskarna att göra egna anteckningar.

Vi har siktat på att hålla språkbruket sakligt och enkelt medan vi kortfattat beskriver de olika delområdena. Den löpande texten kommer att vara kort och ledigt skriven i jämförelse med vetenskapligt skrivande, men ska sammanfatta det som är relevant för forskarna. Det finns en möjlighet att forskningen kan fortsättas av personer med annan utbildning än inom social- och hälsovården och därför vill vi undvika att göra innehållet exkluderande. Utöver att texten behöver vara begriplig behövs också en bra layout för manualen, som gör texten lätt att följa och tilltalande.

För manualens layout tar vi inspiration från manualer vi bekantat oss med under tidigare kurser, exempelvis *En fungerande vardag: Tips för hur du kan stöda barnet på ett positivt sätt* (2015) utgiven av ADHD-förbundet r.f. som en vardagsguide till pedagoger och föräldrar till barn med diagnosen ADHD. Guiden är fylld av tematiskt passande illustrationer av barnfamiljers vardag, mestadels i svartvitt men med en smått gråaktig nyans av lavendel som den enda färgen i hela dokumentet. Färgen används utöver dekorationer i marginalen till att framhäva enskilda detaljer i bilderna samt för att dra uppmärksamhet till rubrikerna.

En annan manual vi tar inspiration från är *Mun tarina Sun tarina: Tarinallisen ryhmätoiminnan menetelmä* (2015), utgiven av pensionärsförbundet som guide till arrangerandet av gruppmöten med minnesfrämjande diskussioner mellan pensionärer. Guiden har mängder av fotografier för att illustrera olika teman som diskuteras under gruppmöten, exempelvis bilder på gammaldags leksaker för diskussioner om barndomsminnen. Layouten består dessutom av grann lila text på rubrikerna och av gröna blomlika asterisker då guiden går punktvis igenom råd och tips för dem som arrangerar gruppmöten. Tips och råd presenteras även i lila rutor utanför den löpande texten, som är genomgående formulerad att vara lättläst med stora siffror och viktiga ord som är svärtade för att synas väl.

Till vår egen manual väljer vi att använda orange som dominant färg på bilder och dekorationer, eftersom den av barn uppfattas ofta som glad och trevlig liksom de flesta granna färger (Boyatzis & Varghese, 1993). Utöver orangea dekorationer på sidorna ritas vi egna illustrationer till manualen, i en stil inspirerad av tidningsserien *Kalle och Hobbe* av Bill Waterson. Illustrationerna berör småbarns vardag, framförallt lekar och förskoleverksamhet. Syftet är att bilderna ska komplettera textens innehåll och vara tilltalande för barn om manualen tas med till intervjuerna. Illustrationerna

föreställer dessutom element från skärgården såsom färjor och holmar, eftersom det är bekant för barn uppvuxna i Åbolands skärgård. Vid sidan om den löpande texten kommer vi att ha färggranna rutor med rubrikerna "Kom ihåg" och "Tips!" för att framhäva relevanta saker för forskaren att vara medveten om under intervjun.

7 Sammanfattande diskussion

Som vi nämnt i inledningen finns det mycket lite forskning från tidigare om förskolebarns hälsa och upplevda välmående i Åbolands skärgård. Under examensarbetets lopp har det blivit alltmer uppenbart för oss att projektet Skärgårdsliv behövs för att få fram tillvaron, eftersom med den nuvarande tillgängliga informationen krävs det att läsa mellan raderna och att dra stora slutsatser. Vår redogörelse av tidigare forskning som är relevant till vårt examensarbete har varit en konstant påminnelse om att mer forskning behövs.

Under examensarbetets process visade det sig att deltagande och delaktighet är två viktiga faktorer för barn, speciellt då de involveras i forskning. Fastän de kan ha svårt att förstå begreppet delaktighet så värdesätter de att få vara delaktiga. I en studie (Stenhammar, Rinnan & Nydahl, 2011) där barn fick vara delaktiga i ärenden som gällde deras egen vård, visade det sig hur avgörande barns delaktighet är för resultatet. Barn mår fysiskt och psykiskt bättre av att få vara delaktiga i ärenden som gällde dem själva. Betoningen ligger på att respektera barn genom att lyssna på dem, se dem och uppmuntra dem har kommit fram under flera tillfällen.

Då vi gått igenom tidigare forskning om barns tankevärld och hur de ska bemötas inom forskning har vi samtidigt reflekterat på det utifrån våra egna erfarenheter av att arbeta med barn. Slutsatserna i forskningen känns logisk, exempelvis hur den vanliga dynamiken inom barngrupper på daghem kan inverka på forskningen. Kraven som ställs på forskaren är jämförbart med pedagogiskt arbete med en barngrupp, eftersom i båda fallen bör den vuxna kunna skapa en kontakt med barnen och få barnen att känna sig bekväma i tillvaron. Likt forskaren måste en pedagog också kunna vara lyhörd nog för att bemöta barnen som individer, men även som medlemmar i en grupp.

Rekommendationen från tidigare forskare att intervjua barn enskilt istället för i grupp är i vårt tycke sund, eftersom vi känner till utmaningen att ordna gruppverksamhet och att få barnen att ge varandra utrymme. Som forskarna skriver är det vanligt att de mer högljudda och utåtriktade barnen har en tendens att överrösta de mer blyga barnen vid gruppverksamhet. Att barnen påverkar varandras åsikter är också bekant, för det märks redan i något så enkelt som hurdan mat de tycker om. Det räcker med att ett barn uttrycker tillräckligt synligt sitt äckel för en maträtt och då börjar de andra barnen göra lika, även om de annars tyckt om maträtten. På samma vis kan också en positiv åsikt om något spridas bland barnen, för grupstrycket är mycket starkt. Därför sker utvecklingssamtal och liknande diskussioner med barnen ensamma med en pedagog, för att få svar som närmare stämmer överens med barnens egna åsikter. Av samma orsak riktas manualen till medforskning med enskilda barn.

Det finns en sannolikhet att de som fortsätter med forskningen efter oss inte nödvändigtvis alls har någon erfarenhet av att arbeta med barn, vilket gör det viktigt för oss att kunna redogöra för teorin om barnsyn, barnens tankevärld och bemötande av barn. Det samma gäller etiska riktlinjer och praktiska metoder inom forskning. Det är för forskarna viktigt att kunna bemöta barnen på deras villkor och diskutera med dem om sådant som berör deras verklighet.

Allt detta har vi försökt få in i manualen och vi har även funderat på vad för potentiellt nyttigt vi kan tillägga som det inte finns teori om, tips baserat på våra upplevelser då vi arbetat med barn på daghem. Enligt vår erfarenhet är barn ofta blyga när de träffar nya vuxna, helt som det står i teorin. Men vi har märkt att om barnen är tillräckligt nyfikna kan de använda sin egen mapp som ett redskap för att introducera sig till de nya vuxna. I mappen finns diverse information om barnets tid på barnträdgården, allt från nertecknade utvecklingssamtal till bilder av barngruppen på exkursioner och diverse fester. För de riktigt små barnen är den egna mappen ett sätt att presentera vem de är och vad de gjort hittills under livet, för den underlättar mötet med en ny bekantskap. Därför kan det vara skäligt att ha barnets mapp med under intervjun, om barnet och intervjuaren går tillsammans igenom mappen medan de diskuterar.

Under vår genomgång av tidigare forskning om livsvillkor i Finland och Åbolands skärgård har vi konstaterat att alla inte har samma möjligheter och att ett flertal faktorer påverkar livssituationen. I hela landet inverkar familjens ekonomi på tillvaron och likaså avstånden samt trafikförbindelserna som bestämmer tillgången till diverse serviceformer. I skärgården påverkas läget av att avstånden förlängs ofta genom vattendragen och behovet av färjor, som har en begränsad mängd gånger att användas per dag. Det finns statistik om tillgänglighet och avstånd, sysselsättning för vuxna och skolmöjligheter för barn, men det syns en brist på konkret forskning i hur allt detta påverkar barns upplevda hälsa och välmående.

Trots att det finns så lite tidigare forskning om förskolebarns välbefinnande i Finland fick vi svar på vår frågeställning om det, även om indirekt. För att besvara frågeställningen gällande förskolebarns hälsa och välbefinnande har vi varit tvungna till att dra slutsatser utgående från barn i andra åldersgrupper, eftersom det finns mer forskning i barn som är antingen yngre eller i skolåldern. Eftersom det finns begränsat med forskning specifikt om förskolebarn har vår kartläggning varit bristfälligt, men detta är ett resultat i sig eftersom det visar behovet på mer forskning.

Det har däremot varit betydligt lättare att ta reda på vad delaktighetsfrämjande och medforskning innebär, eftersom det finns teori från förut om vad begreppen betyder och hur de bör tas i beaktande vid datainsamling. Men likt frågeställningen om förskolebarns välbefinnande har vi hittat mest forskning om barn som är antingen äldre eller yngre, vilket betytt att vi även där behövt dra slutsatser genom att läsa mellan raderna. Det har hjälpt oss att det finns mycket tidigare forskning om att intervjua förskolebarn, vilket gjort det lättare att se hur delaktighet och medforskning kan anpassas enligt förskolebarnens utvecklingsnivå.

Överlag anser vi att processen med examensarbetet varit lyckad, eftersom vi påvisat behovet av ytterligare forskning i framtiden och strävat efter att stöda dem som fortsätter med projektet Skärgårdsliv.

Källförteckning

Aalto, H. & Pönni, T., 2008. *Leikki-ikäisen lapsen haastattelun erityispiirteet*. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/38271/stadia-1211129986-1.pdf?sequence=1> [hämtat 01.03.2018]

Aaltonen, J., Kangasharju, A. & Moisio, A., 2009. *Muistiot 1- Vuoden 2009 kuntaliitokset - Kuvailutietoa kunnista*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148809/m1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [hämtat 05.03.2018]

ADHD-förbundet r.f. *En fungerande vardag - Tips för hur du kan stöda barnet på ett positivt sätt*. https://www.perheikka.fi/Arki_toimimaan_ruotsiksi_kevyt.pdf [hämtat 24.10.2017]

Antfolk, A., Bäck, L., Frants, M., Gottberg, N. & Masar, F., 2015. *Fit4Fun: Ett rörelseprogram för 5–7 åriga barn med övervikt*. Åbo: Novia.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/93638/Antfolk%20Back%20Frants%20Gottberg%20Masar.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [hämtat 20.04.2018]

Aveyar, H., 2010. *Doing a literature review in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press.

Axxell u.å.a. *Axxell Brusaby i Kimito*. <https://www.axxell.fi/brusaby> [hämtat 18.04.2018]

Axxell u.å.b. *Axxell i Åbolands skärgård*. <https://www.axxell.fi/pargas> [hämtat 18.04.2018]

Boyatzis, C. & Varghese, R., 1993. *Children's Emotional Association With Colors*. The Journal of Genetic Psychology, 155(1), 77–85.

https://www.researchgate.net/publication/15176872_Children%27s_Emotional_Associations_with_Colors [hämtat 29.03.2018]

Coughlan, M., Cronin, P. & Ryan, F., 2013. *Doing a Literature Review in Nursing, Health and Social Care*. London: SAGE Publications Ltd.

Dalen, M., 2011. *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.

Davidsson, S. & Juslin, E., 2016. *Det resursstarka barnet - resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern*. <https://www.novia.fi/dmsdocument/91> [hämtat 12.02.2018]

Egentliga Finlands förbund, 2012. *UPPDATERING AV EGENTLIGA FINLANDS SKÄRGÅRDSPROGRAM FÖR ÅREN 2012 - 2014*. Egentliga Finlands förbund.

http://www.varsinais-suomi.fi/images/tiedostot/Tietopankki/Julkaisut/2012/saaristo-ohjelma_2012-2014.pdf [hämtat 12.04.2018]

Eide, T. & Eide, H., 2006. *Kommunikation i praktiken - relationer, samspel och etik inom socialt arbete, vård och omsorg*. 1:6 red. Oslo: Liber.

Finansministeriet, 2016. *Peruspalvelujen tila -raportti 2016, osa II*.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74865> [hämtat 04.04.2018]

Forskningsetiska delegationen., 2012. *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*. Helsingfors.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf [hämtat 28.04.2018].

Forstedt, V., Gestranus, M., Hoff, S., Lindgren, P. & Mäkiharju-Appel, C., 2015. *Ett av åtta. Föräldrar till barn med övervikt. Forskningsöversikt och metod för gruppstöd*. Åbo: Novia
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/93650/Forstedt_Veronica%20Gestranus_Monika%20Hoff_Sofia.pdf?sequence=1&isAllowed=y [hämtat 20.04.2018]

Grunder för förskoleundervisningens läroplan. (2016).15.Tammerfors: Utbildningsstyrelsen [hämtat 4.4.2018]

Grönholm, S., 2005. *Migrationsrörelser i Åbolands Skärgård – en studie av två kommuner*. Institutionen för offentlig förvaltning vid Åbo Akademi .

Haataja, A., Airio, I., Saarikalli-Torp, M. & Valaste, M., 2016. *Laulu 573 566 perheestä - Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Helsinki: Kela.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/163822/Laulu_573566_perheesta.pdf [hämtat 14.2.2018]

Helavirta, S., 2007. *Lasten tutkimushaastattelu: Metodologista hermistystä, joustoa ja tasapainottelua*. Yhteiskuntapolitiikka-YP 72 (2007) : 6.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101030/helavirta.pdf?sequence> [hämtat 01.03.2018]

Hillén, S. (2013) *Barn som medforskare*. Kulturvetenskap, Etnologi. Göterborgs Universitet [hämtat 02.02.2018].

Huttunen, M., 2017. *Lasten ja nuorten masennus ja mielialahäiriöt*.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00383 [hämtat 01.03.2018]

I samma båt- samassa veneessä rf ry, 2014. *Saaristo – Aktiivista hyvinvointia - KEHITTÄMISSTRATEGIA 2014-2020*. http://www.sameboat.fi/wp-content/uploads/2015/04/ISB_strategia_netti.pdf [hämtat 05.03.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, u.å. *Peruspalvelut*. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut> [hämtat 02.04.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, u.å. *Tutkimuksen taustaa*. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/lasten-ja-nuorten-terveysseurantatutkimus-late/tutkimuksen-taustaa> [hämtat 05.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2015. *Hyvinvointi*. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi> [hämtat 08.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2015. *Kaverisuhteet ja kiusaaminen*. <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/perhe-ja-kehitysymparisto/kaverisuhteet-ja-kiusaaminen> [hämtat 13.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2015. *Lastenneuvolakäsikirja*. <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja> [hämtat 27.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2016. *Mitä toimintakyky on?* <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on> [hämtat 14.04.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2017. *Elintavat*: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elintavat> [hämtat 16.04.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2017. *Varhaiskasvatus 2016*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135183/Tr29_17_vuositolasto.pdf?sequence=5 [hämtat 06.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2018. *Keskeisiä käsitteitä*. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita> [hämtat 08.02.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2018. *Kohti yhteistä lapsikäsitystä*. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136124/URN_ISBN_978-952-343-086-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y [hämtat 20.04.2018]

Institutet för hälsa och välfärd, 2018. *Perhekeskus*. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus> [hämtat 14.04.2018]

Jonsdottir, F., 2007. *Barns kamratrelationer i förskolan*. Malmö Studies in Educational Sciences No. 35. http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/4984/Fanny_MUEP_10_maj.pdf [hämtat 15.02.2018]

Jord- och skogsbruksministeriet, 2016. *Mökkibarometri*. Saaristoasiain neuvottelukunta Maa- ja metsätalousministeriö. <http://valtioneuvosto.fi/documents/1410837/1880296/Mokkibarometri+2016/7b6>

[9ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000/Mokkibarometri+2016.pdf](https://www.julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80071/6a_17_valtakunnallinen_saaristoojhelma_SE.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [hämtat 12.04.2018]

Jord- och skogsbruksministeriet, 2017. *Skärgårdsprogrammet 2017–2019 - Öar, hav, sjöar, älvar och strandzonen som faktorer i den regionala utvecklingen*. Helsingfors: Jord- och skogsbruksministeriets publikationer.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80071/6a_17_valtakunnallinen_saaristoojhelma_SE.pdf?sequence=1&isAllowed=y [hämtat 05.03.2018]

Kaikkonen, R., Mäki, P., Hakulinen-Viitanen, T., Markkula, J., Wikström, K., Ovaskainen, M.-L. & Laatikainen, T., 2012. *Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot*. Tammerfors: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy.

Kajanoja, J., 2005. *Mitä on hyvinvointi?*

http://www.stat.fi/tup/kuntapuntari/kuntap_3_2005_hyvinvointi.htmls [hämtat 02.02.2018]

Karvonen, S. & Salmi, M., 2016. *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Kimitoöns kommun, u.å. a. *Barn & skola*. http://www.kimitoon.fi/barn_skola [hämtat 15.04.2018]

Kimitoöns kommun, u.å. b. *Hälsotjänster*.

http://www.kimitoon.fi/halsa_valbefinnande/halsotjanster [hämtat 14.04.2018]

Kimitoöns kommun, u.å. c. *Socialservice*.

http://www.kimitoon.fi/halsa_valbefinnande/socialservice [hämtat 14.04.2018]

Kimitoöns kommun, u.å. d. *Se & gör*. http://kimitoon.fi/se_gor [hämtat 23.04.2018]

Kirves, L., Stoor-Grenner, M., 2010. *Kiusaavatko pienetkin lapset?*

<http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf> [hämtat 08.02.2018]

Kurttila, T. (2016). *FN:s konvention om barns rättigheter*. Finlands FN förbund. Somero:Suomen YK-liitto [hämtat 02.02.2018].

Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S., 2009. *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsingfors: Yliopiston Kirjapaino. [hämtat 05.02.2018]

Levo, T. & Kuikka, A., 2015. *Mun tarina Sun tarina: Tarinallisen ryhmätoiminnan menetelmä*. Pensionärsförbundet.

http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Etsivae_mieli/Mun_tarina_Sun_tarina_menetelmae_2015.pdf [hämtat 10.10.2017]

Linkama, E., Holm, O., Laaksonen, T., Vanhala, S., Jaakkola, T. & Metsäranta, H., 2016. *Liikennepalvelut Saaristomerellä ja Suomenlahdella- Tilannekuva 2016*. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/125876/Raportteja%2099%202016_2.pdf?sequence=10 [hämtat 05.03.2018]

Mallander, O., & Tideman, M. (2004). *Delaktighetens språk* (1:a uppl.). (A. Gustavsson, Red.) Lund: Studentlitteratur [hämtat 01.03.2018]

Mannerheims Barnskyddsförbund, 2017. *Kiusaaminen ja pienet lapset*.
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/kiusaaminen-ja-pienet-lapset/avatko20pienetkin20lapset1.pdf> [hämtat 08.02.2018]

Mäki, P., Hakulinen-Viitanen, T., Kaikkonen, R., Koponen, P., Ovaskainen, M.-L., Sippola, R. & Laatikainen, T., 2010. *Lasten terveys LATE-tutkimuksen perustulokset lasten kasvusta, kehityksestä, terveydestä, terveystottumuksista ja kasvuympäristöstä*. Helsingfors: Yliopistopaino. [hämtat: 11.02.2018]

Nationalencyklopedin, u.å. *Funktionsnedsättning*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/funktionsneds%C3%A4ttning> [hämtat 14.04.2018]

Nyholm, A-S., 2010. *Mielikuvat Kemiönsaaren kunnan vetovoimaisuuden kehittämisessä*.
[http://kemionsaari.fi/files/70/mielikuvat_kemionsaaren_kunnan_vetovoimaisuuden_kehittamisessa_\(2\)_2\).pdf](http://kemionsaari.fi/files/70/mielikuvat_kemionsaaren_kunnan_vetovoimaisuuden_kehittamisessa_(2)_2).pdf) [hämtat 18.04.2018]

Nynäs, J., 2011. *Naturens och skärgårdens rekreativvärde och inverkan på hälsan*.
http://web.abo.fi/fc/pix/SKaRGaRD/SK%C4RG%C5RD%202011/Korrektur%204-11/Sk%C3%A4rg%C3%A5rd_4_11_nynas.pdf [hämtat 22.04.2018]

Ovaskainen, M.-L. & Wikström, K. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ruokatottumukset ja suun terveys*: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/lasten-ja-nuorten-terveysseurantatutkimus-late/late-raportin-tiivistelmia/ruokatottumukset-ja-suun-terveys>

Palsanen, K., 2013. *Yhteistutkiminen. Opas sosiaalityöhön, versio 2.0*. Soccan työpapereita 2013:3. http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-opas_sosiaalityohon_2.0_Kati_Palsanen.pdf [hämtat 25.3.2018]

Papunet. 2018. Hämtat från Material: <http://papunet.net/svenska/material> [hämtat 30.3.2018]

Pargas stad, u.å. a. *Hälsostationer*.
http://www.pargas.fi/web/kommuninfo/kundtjanster/sv_SE/halsostationer/ [hämtat 14.04.2018]

Pargas stad, u.å. b. *Pargas*.
http://www.pargas.fi/web/kommuninfo/sv_SE/om_pargas/ [hämtat 15.04.2018]

Pargas stad, u.å. c. *Socialservice*.

http://www.pargas.fi/web/tjanster/bastrygghet_och_familjeservice/socialservice/sv_SE/socialservice/ [hämtat 14.04.2018]

Pargas stad, u.å.d. *Service*. http://www.pargas.fi/web/tjanster/sv_SE/service/ [hämtat 23.04.2018]

Pargas stad, 2017. *Pargas stads välfärdsberättelse för fullmäktigeperioden 2013–2017*. http://www.pargas.fi/html/dynasty/sv_SE/kokous/20174255-6-1.PDF [hämtat 18.04.2018]

Pargas stad, 2018a. *Dagvård*.

http://www.pargas.fi/web/tjanster/dagvard/sv_SE/dagvard_1/ [hämtat 15.04.2018]

Pargas stad, 2018b. *Skolor och utbildning*.

http://www.pargas.fi/web/tjanster/skolor/sv_SE/aktuellt/ [hämtat 15.04.2018]

Parviainen, H., 2015. *Lapsen saattohoitoon liittyvät käytänteet eri uskonnoissa: Opas lasten ja nuorten osaston henkilökunnalle*. Helsingfors: Diakonia-ammattikorkeakoulu. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101406/parviainen_hanna_HEL SIN_KI.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtad 23.04.2018]

Patel, R. & Davidson, B., 2014. *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur AB.

Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S., 2012. *Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksissä Nuorten elinolot -vuosikirja 2012*.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103052/elinolot%20vuosikirja%202012.pdf?sequence=1> [hämtat 08.02.2018]

Qvarsell, B.(2003). *Barns perspektiv och mänskliga rättigheter-Godhetsmaximering eller kunskapsbildning?*Pedagogiska institutionen.Stockholm:Stockholms universitet. [hämtat 01.04.2018]

Rajala, J. & Rantalainen, S., 2010. *Esiopetus lapsen silmin : lasten kokemuksia esikoulun käymisestä*. Björneborg: Satakunnan ammattikorkeakoulu

<http://www.theseus.fi/handle/10024/26077> [hämtat 01.03.2018]

Rusanen, E., 2008. *Esiopetus lapsen silmiin. Tutkimus kokemuksesta, transferoitumisesta a meratietoisuudesta*. Helsingfors: Oy Yliopistokustannus.

Salminen, A., 2011. *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*.

https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf [hämtat 14.03.2018]

- Siivonen, K., 2008. *Sukellus saaristokulttuureihin*. Helsingfors: Kansatieteellinen arkisto.
<http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/37988/diss2008siivonen.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [hämtat 14.03.2018]
- Social-och hälsovårdsministeriet, 2018. *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)*. <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut> [hämtat 05.04.2018]
- Social-och hälsovårdsministeriet, u.å. *Palvelut perheille*. http://stm.fi/palvelut-perheille?p_p_id=56_INSTANCE_7SjjYVdYeJHp&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=3&_56_INSTANCE_7SjjYVdYeJHp_languageId=fi_FI [hämtat 02.04.2018]
- Socialpedagogiska skolmyndigheten, 2017. *Funktionsnedsättning*.
<https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/> [hämtat 14.04.2018]
- Socialstyrelsen, 2009a. Termbank. *Levnadsförhållanden*.
<http://termbank.socialstyrelsen.se/showterm.php?fTerm=bGV2bmFkc2bDtnJow6Vs bGFuZGVu&fsrcLang=sv&trgLang=en&fSubject=> [hämtat 11.04.2018]
- Socialstyrelsen, 2009b. Termbank. *Livsvillkor*.
<http://termbank.socialstyrelsen.se/showterm.php?fTerm=bGl2c3ZpbGxrb3I=&fsrcLang=sv&trgLang=en&fSubject=> [hämtat 11.04.2018]
- Socialstyrelsen, 2016. *Termbank*.
<http://termbank.socialstyrelsen.se/showterm.php?fTid=64> [hämtat 08.02.2018]
- Statistikcentralen, 2016. *Joka viidennessä kunnassa enemmän mökkejä kuin asuttuja asuntoja 2015*. https://www.stat.fi/til/rakke/2015/rakke_2015_2016-05-26_tie_001_fi.html [hämtat 12.04.2018]
- Statistikcentralen, 2017a. *Perheet 2016*.
https://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_fi.pdf [hämtat 08.02.2018]
- Statistikcentralen, 2017b. *Peruskouluissa 556 700 oppilasta vuonna 2017*.
https://www.stat.fi/til/pop/2017/pop_2017_2017-11-14_tie_001_fi.html [hämtat 07.02.2018]
- Statistikcentralen, 2017c. *Kuntien avainluvut*.
<http://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2017&active1=SSS&active2=322> [hämtat 18.04.2018]
- Statistikcentralen 2018. *Työllisyysaste alueittain 2000-2016*.
http://www.stat.fi/tup/seutunet/kemionsaari_tyomarkkinat.html [hämtat 18.04.2018]

Stenhammar, A.-M., Rinnan, T., & Nydahl, E. (2011). *Lyssna på oss! Bättre stöd när barn och ungdomar är delaktiga*. Handikappförbundet [hämtat 20.03.2018]

Strandén, S., 2010. *"I eld, i blod, i frost, i svält". Möten med veteraners, lottors och sjuksköterskors berättande om krig*. Åbo: Åbo Akademi.

http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/66195/strandén_sofie.pdf?sequence=1 [hämtat 19.5.2011]

Sörmland, L., 2017. *Definitioner och begrepp inom folkhälsovetenskapen*.

<https://www.landstingetsormland.se/Paverka-sjalv/Folkhalsa/Definitioner-och-begrepp/#Livsvillkor> [hämtat 11.04.2018]

Tilastokeskus, 2017. Kuntien avainluvut:

<https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2017&active1=322> [hämtat 11.04.2018]

Torraco, R. J., 2005. *Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples*. University of Nebraska.

Työkalupakki, 2016. *Kuntien budjetointi lapsen oikeuksien näkökulmasta*.

http://itla.fi/wp-content/uploads/2013/05/KUNTIEN_BUDJETOINTI_Tyokalupakki_CMYK.pdf [hämtat 02.3.2018]

Undervisnings- och kulturministeriet 2015. *Esiopetuksesta velvoittavaa 1.8. alkaen*.

http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/esiopetuksesta-velvoittavaa-1-8-alkaen [hämtat 07.02.2018]

Undervisnings- och kulturministeriet 2016. *Motionsrekommendation för barn: minst tre timmar motion per dag*. http://minedu.fi/sv/artikel/-/asset_publisher/lasten-liikuntasuosituksset-vahintaan-kolme-tuntia-liikuntaa-paivassa [hämtat 13.04.2018]

Utbildningsstyrelsen u.å. *Förskoleundervisning*.

http://www.oph.fi/utbildning_och_examina/forskoleundervisning [hämtat 02.02.2018]

Varsinais-Suomen Kylät r.y.-Egentliga Finlands Byar r.f. 2010. *En fungerande vardag på landsbygden*. <http://www.efbyar.fi/wp-content/uploads/2013/01/Program-f%C3%B6r-lokal-utveckling-2010-2015.pdf> [hämtat 23.04.2018]

Whittemore, R. & Knafl, K., 2005. *The integrative review: updated methodology*. Blackwell Publishing Ltd.

Finlands författningssamling

Barnskyddslagen (417/2017)

<http://finlex.fi/sv/> [Hämtat: 6.2.18]

Lag om grundläggande utbildning (628/1998)

<http://finlex.fi/sv/> [hämtat 06.02.2018]

Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 22.9.2000/812

<http://finlex.fi/sv/> [Hämtat: 26.9.16]

Lag om medicinsk forskning (488/1999)

<http://finlex.fi/sv/> [Hämtat: 6.2.18]

Lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992)

<http://finlex.fi/sv/> [Hämtat: 6.2.18]

Lag om småbarnspedagogik 19.1.1973/36

<http://finlex.fi/sv/> [Hämtat: 6.4.18]

Figurförteckning

Figur 1. Faktorer som påverkar hälsa och välbefinnande

Institutet för hälsa och välfärd 2017. *Kouluterveyskyselyn 2017 tulokset*.

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>

Figur 2. SWOT-analys om Åbolands skärgård. I samma båt- samassa veneessä rf ry, 2014. *Saaristo – Aktiivista hyvinvointia - KEHITTÄMISSTRATEGIA 2014-2020*.

http://www.sameboat.fi/wp-content/uploads/2015/04/ISB_strategia_netti.pdf

Figur 3. Förbindelsefartygs rutter i skärgårdshavet och Finska viken. Elinkeino-liikenne- ja ympäristökeskus. *Liikennepalvelut Saaristomerellä ja Suomenlahdella- Tilannekuva 2016*.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/125876/Raportteja%2099%202016_2.pdf?sequence=10

Figur 4. Tjänster inom offentlig sjukvård. Svenska Yle 2017.

<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/09/27/utredning-valfriheten-inom-varden-forverkligas-endast-i-de-storre-staderna-i#&gid=0&pid=39-43155359cb92c8cc144>

Figur 5. Statistisk indelning av Egentliga Finlands kommuner. Egentliga Finlands förbund 2006. Landsbygdens nuläge och framtid i Egentliga Finland.

<https://www.varsinais-suomi.fi/images/tiedostot/Tietopankki/Julkaisut/landsbygdensnulgeochframtidiegentligafinland.pdf>

Forska med barn

Forska med barn

Text: Martin Backman-Witting, Ellen Lindroos, Helena Grönholm & Hanna Lehtinen

Illustrationer: Martin Backman-Witting

Grafisk design och layout: Martin Backman-Witting, Ellen Lindroos

Denna manual är gjord som en del av projektet *Skärgårdsliv* och är baserad på examensarbetet *Forska tillsammans med barn: Manual för delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barn i förskoleålder* (2018), skriven av Martin Backman-Witting, Helena Grönholm, Ellen Lindroos och Hanna Lehtinen.

Yrkeshögskolan Novia, Åbo, 2018.

Innehållsförteckning

Förord	1
Kort om skärgården	2
Delaktighet och medforskning.....	4
Att vara barn	6
Viktigt i barns liv.....	7
Att bemöta barn	8
Att intervjua barn.....	10
Hur frågar man?	11
Praktiska arrangemang.....	13

Förord

Den här manualen är en del av projektet Skärgårdsliv, i syfte att hjälpa er som ska intervjua förskolebarn i Åbolands skärgård och ta reda på hur barnen mår. Manualen är riktad till framtida forskare som kommer att fortsätta med projektet Skärgårdsliv. I manualen sammanfattas kort vad delaktighet innebär och vad medforskning är, eftersom barnen deltar i forskningen precis som ni. Eftersom mycket i världen är nytt för barn är de i ett mer sårbart läge än vuxna, vilket innebär att ni har både som forskare och som vuxna ett ansvar över dem. Därför är det viktigt att ni har koll på hur barn upplever världen, för att göra det lättare för er att bemöta förskolebarnen när det blir dags att intervjua dem. Det finns dessutom rekommendationer på praktiska åtgärder för att underlätta intervjuerna och sådant som ni kan diskutera om med barnen.

Åbo, våren 2018

Kort om skärgården

Projektet Skärgårdsliv berör välmående hos förskolebarn i Åbolands skärgård, vilket betyder att det är bra att lägga bakom örat sådant som gör livet i skärgården distinkt från övriga delar av Finland. Åbolands skärgård finns i landskapet Egentliga Finland och består av en stor samling olika stora öar, som formar en lång kedja mellan fastlandet och den åländska skärgården. Tidigare var många av öarna självständiga kommuner men efter flera kommunsammanslagningar består regionen numera av två stora kommuner: Pargas och Kimitoön.

Livsvillkoren i skärgården påverkas till stor del av orternas läge, för invånarna bor i regel långa vägar från närmaste större stad och en stor del av skärgårdsborna är konstant omringade av vatten. Även Pargasborna som bor relativt nära Åbo har ett tjugotal km till stadscentrum, medan Kimitoborna har minst dubbelt så långt avstånd till närmaste större staden Salo. Öarna Pargas och Kimito har vägförbindelser över broar till fastlandet, men därifrån växer avstånden alltmer mot ytterskärgården. De som bor på öar med längre avstånd till fastlandet är beroende av båt- och färjetrafik för att kunna resa mellan öarna, vilket begränsas av tidtabeller. Förbindelserna och avstånden i skärgården påverkar ortsbornas rörlighet och deras tillgång till olika serviceformer.

Många barn som växer upp i skärgården får tidigt vänja sig vid de långa avstånden med bil, båt och färja, eftersom det inte finns skolor eller daghem på varje ö. Utöver föräldrars pendlande under skolåret påverkas barnens vardag av att många skärgårdsboende vuxna arbetar inom turism under sommarmånaderna, vilket betyder att familjen inte nödvändigtvis alls har sommarlov.

Tips:

När ni intervjuar förskolebarnen kan ni fundera på diskussionsämnen som berör skärgården. T.ex. om de brukar åka mycket med bil för att komma till förskolan eller sjukhus, om var de bor och ifall de brukar vara ute till sjöss på fritiden.

En till faktor som påverkar tillvaron i Åbolands skärgård är att majoriteten av skärgårdsborna är svenskspråkiga. Officiellt är regionen tvåspråkig och andelen svensk- och finskspråkiga varierar Ortsvis, med den största svenskspråkiga majoriteten i södra delen av skärgården och i ytterskärgården.

Befolkningen i skärgården har minskat under en längre tid, vilket märks i att andelen barnfamiljer minskar framförallt i de yttre öarna. Många har flyttat bort från skärgården i och med att arbetsmöjligheterna minskat och det blivit allt svårare att livnära sig på traditionella vis som jordbruk eller fiske. Antalet tillgängliga serviceformer minskar då folk flyttar bort, vilket bidrar till att fler människor flyttar bort, i en ond cirkel. De långa avstånden och bristen på lokala tjänster leder till att många inte orkar konstant resa och flyttar till större städer på fastlandet.

Delaktighet och medforskning

År 1989 godkändes FN:s konvention om *barns rättigheter*. Enligt kapitel tolv inom barns rättigheter *binder sig konventionsstaterna till att garantera att ett barn som kan bilda sina egna åsikter har rätt att uttrycka sig inom alla frågor gällande barnet. Barnets åsikt måste tas i beaktan enligt dess ålder och utvecklingsnivå.*

När ni som intervjuare involverar barn i forskning är deltagande och delaktighet två viktiga begrepp. Värdegrunden i förskolans läroplan (2014) bygger på barnens rättigheter. Då ni intervjuar barnen, har de rätt att bli hörda, sedda och tagna i beaktande och de skall få ta del av den gemensamma gruppen. I samband med intervjun får barnen bilda sina egna uppfattningar ifrån sitt egna perspektiv, nämligen barnperspektivet. Ge rum för barnen att få göra detta.

Projektet Skärgårdsliv är i slutändan ett försök att förbättra tjänster inom social- och hälsovården genom att få alla parter inblandade. Därför är förskolebarnen som ni ska intervjua inte bara informanter utan även medforskare i projektet. Medforskning har under de senaste åren tagits alltmer i bruk inom socialvård för att utveckla redan existerande socialvårdstjänster. Tanken med medforskning är att skapa mer jämlikt samarbete mellan både professionella och klienter inom socialvården, då de tillsammans kan fundera över vad som kan förbättras och hur. Dessutom kan studerande delta i medforskningen och redan ta en mer aktiv roll inom branschen.

Barnen blir medforskare då de får diskutera om hur de upplever något, i det här fallet social- och hälsovårdstjänster eller hur de trivs på förskolan. Det går att diskutera med barnen om deras erfarenhet av de tjänster som är tillgängliga i nuläge, ifall de blivit vänligt bemötta och om de anser att personalen tagit dem på allvar. Eftersom barn upplever exempelvis besök till hälsocentralen annorlunda än hur vuxna skulle göra det är det skäligt att hålla frågor och diskussion på en nivå som motsvarar deras upplevelse. Därför är det bättre att diskutera sådant som de känner till, istället för att diskutera för komplicerade saker. Barnen som ni intervjuar är erfarenhetsexperter gällande barns välmående och upplevelser av tjänster inom social- och hälsovård. Barnen förstår bäst själv hur de mår och uppfattar sitt hälsotillstånd.

Etiska riktlinjer bör i synnerhet tas i beaktande då barn deltar i forskning, för deras samtycke är ofta mer oklart än hos vuxna. Barn kan ge ett jakande svar till att intervjuas även om de inte egentligen vill bli intervjuade, eftersom de vill göra sig lags för vuxna. Därför krävs det mycket lyhördhet av er för att kunna läsa barnens samtycke medan ni diskuterar med dem. Forskning hålls på en etisk nivå då de deltagandes samtycke bekräftas och de behandlas genomgående med respekt. Det gäller både barn, vårdnadshavare och personalen på förskolan samt eventuella andra inblandade i projektet. Samtycket från vårdnadshavarna bör vara skriftligt och om någon av vårdnadshavarna inte ger sitt samtycke ska deras beslut godkännas utan protest. På samma vis krävs det att informanternas trivsamtet garanteras genom metoder som nämnts i tidigare underkapitel.

Kom ihåg:

Som forskare har ni tystnadsplikt och era informanter är berättigade till anonymitet.

Att vara barn

Barn uppfattar världen och har ett annorlunda tankesätt än vad vuxna har, helt enkelt för att de inte hunnit uppleva lika mycket. Allting är nytt för dem och de lär sig ständigt om vad som är tryggt eller farligt, hur de ska umgås med varandra och allt annat som kan hjälpa dem att bli välmående vuxna.

Barnets egna perspektiv är barnets verklighet. Det är vad barnet själv upplever i form av känslor, vad de hör och vad de ser. För att ni skall kunna ta barns perspektiv krävs det vilja av er som vuxna att försöka förstå barns tanke-och känslvärld. Även att ni som intervjuare har egenskaper så som empati, förståelse och intresse för barnet och dess tankevärld, kan ses som en stor fördel eftersom endast en del av informationen stannar kvar hos barn då ni som vuxna muntligt berättar något. Att använda sig av kommunikationshjälpmedel ökar barnets roll i intervjun eftersom barnet känner sig mer deltagande vilket kan spela en stor betydelse av forskningens resultat.

Tips:

Ni hittar mer info om kommunikationshjälpmedel på sidan Papunet.net.

Barns självutvärdering baserar sig ofta på hur de uppfattar förväntningarna hos vuxna som står nära till barnet. Barn i en förskolemiljö jämför ofta sin egen utveckling med de andra barnen i förskolegruppen t.ex. hur väl de lär sig någonting nytt i förhållande till de andra barnen. Barn kan även realistiskt utvärdera vad de kan och inte kan t.ex. deras läs-och skrivförmåga. Som intervjuare är det viktigt att anpassa intervjun enligt barnens kompetens, utveckling och förmåga att kunna uttrycka sig själv, så att alla barn kan delta och ingen känner sig misslyckad eller otillräcklig.

Viktigt i barns liv

För att barn skall må bra och ha en positiv grundinställning till livet behöver de bland annat vänner, familj, hobbyn och vägledning.

Vänskapsrelationer är viktiga för barn i alla åldrar. Relationer till jämnåriga barn är viktiga i tanke på den sociala utvecklingen. Utöver det ger vänskapsrelationer även glädje, trygghet och delaktighetskänsla vilket förebygger ensamhet och mobbning. Vänskapsrelationer i en tidig ålder har även en betydelsefull roll för barnets inställning mot vänner i vuxenålder. Barn behöver en vän att få uppleva saker tillsammans med och en vän kan till och med fylla hål som ingen vuxen kan.

Familjen. Oftast är föräldrarna de viktigaste personerna för barnen i deras liv. Hälsosamma familjeförhållanden ger barnet trygghet, kärlek och respekt samt chansen att utveckla sin egen självkänsla. Familjen och hemmet borde alltid fungera som barnets trygga plats där hen kan känna sig tillhörig i alla situationer.

Hobbyn stöder barnens kreativitet och motorik. Hobbyn i form av sport ger barnet motion vilket är redskap till en sund livsstil. I förskolan får barnen motion i form av rörelse-och utelekar. Hobbyverksamheter fungerar även som sociala arenor där barnen kan knyta nya vänskapsband och känna delaktighet med andra barn och vuxna utanför förskolan. I Finland är hobbyutbudet brett men avgifterna kan vara en avgörande faktor i många familjer, dock ordnar kommuner avgiftsfria evenemang för att alla skall ha möjligheten att delta.

Förskolan fungerar som en social träffpunkt för många barn eftersom barn i dagens läge tillbringar allt mer tid där. Förskolan är stället där barn träffar andra barn och andra vuxna och var de får ta del av det gemensamma lärandet. En bra och givande relation mellan barn och förskolelärare främjar barnets utveckling och tänkande. Förskolan uppmuntrar barnen till att använda sin egen fantasi och ger barnen chansen att uttrycka sig själva på ett sätt där de tar andra barn i hänsyn. Utöver de sociala färdigheterna erbjuder förskolan även varm mat och känsla av stabilitet, något som kan saknas hemma hos barnen.

Allt här ovan är sådant som ni kan diskutera om med barnen, eftersom barn brukar ofta vilja berätta om sådant som de uppfattar som viktigt. Men då är det viktigt att ni kan möta barnen som individer och skapa en kontakt med dem, så att de upplever att ni vill höra vad de har att berätta om. Det här kan ni läsa närmare om i följande kapitel.

Att bemöta barn

Under forskningens gång ska ni kunna bemöta barnen på ett professionellt och etiskt sätt. Eftersom forskningen berör barnets välmående måste ni ha en professionell hållning till barnen vid både intervjutillfället och då forskningsresultaten granskas. Eftersom det är barn som ni intervjuar måste ni kunna bemöta genom att ta dem på allvar men också utan att ställa för höga krav på dem. Hur barnen svarar beror till stor del på hur de blir bemötta av er.

Inför intervjuerna är det bra att vara medveten om att barn brukar vara blyga när de möter nya vuxna, oberoende om det sker i bekanta miljöer eller inte. Därför är det viktigt att ni tar till åtgärder för att göra mötet med förskolebarnen så bekvämt som möjligt. Det är bra om ni kan besöka förskolan redan innan intervjuerna börjar så att barnen får en chans att träffa er och vänja sig vid er närvaro. Barn är individer och varje barngrupp har en komplex dynamik, vilket gör det bra för er att redan lite lära känna barnen i förskolan för att kunna bemöta dem på individplan under intervjuerna. På samma vis är det bra om ni diskuterar med förskolans personal på förhand, dels för att få mer förhandsinformation om barngruppen och för att samla på potentiella diskussionsämnen för intervjuerna.

När intervjuerna väl ska börja är det viktigt att förklara för barnen vad som försiggår, att ni gör en forskning och vill gärna veta vad barnen tycker om det ni forskar om. Försäkra barnen om att det är helt frivilligt att delta i intervjun, att de inte tvingas till någonting.

Det ska också göras klart att det som diskuteras inte sprids vidare till någon annan, i synnerhet om ni bandar in intervjun. Om ni har en bandspelare med ska ni ärligt berätta om det för barnen och försäkra dem om att det är bara ni som kommer att lyssna på inspelningen, men om barnen vill kan de få lyssna på det också.

Barn kan känna på sig om någon inte är genuint intresserad av vad de har att säga och de kan lätt tappa intresset om de upplever att de vuxna inte är närvarande under ett samtal. Därför är det mycket bra om ni kan engagera er i barnen och diskutera med dem om sådant som intresserar dem. Det samma gäller även om barnen svarar på era intervjufrågor på andra sätt än förväntat eller vill börja tala om något helt annat. Då måste ni kunna föra diskussionen tillbaka till temat utan att barnen upplever att de blir klandrade för att säga något fel. Av samma orsak är det mycket viktigt att göra det klart för barnen att de inte måste ha ett tydligt svar på alla frågor som ställs, att de är tillåtet att inte kunna svara på frågan. Barnen måste få uppleva att det inte finns någon press eller tvång och att de får fritt vara ärliga och svara så som känns bekvämt.

Tips:

Barn är ofta blyga när de träffar nya vuxna, men de kan använda sin egen mapp för att berätta om sig själva. Om barnet har med sin mapp under intervjun kan ni tillsammans bläddra igenom den medan ni diskuterar.

Att intervju barn

En intervju med barn är annorlunda från en intervju med vuxna, i synnerhet då barn är under skolåldern. Det tenderar vara mindre formellt och sker vanligtvis samtidigt som barnen håller på med någonting annat som intresserar dem, exempelvis pysslar eller ritar. Det går helt bra om barnen leker med något samtidigt som de deltar i intervjun. Även om vi använder begreppet intervju i den här manualen ingår det till stor del observation av barnens beteende när de håller på med något helt eget. Frågorna och diskussionerna måste självklart anpassas enligt barnens ålder och utvecklingsnivå, med hänsyn till barnens tankevärld som vi skrivit om tidigare.

Barn är i allmänhet mycket känsliga för miljön där intervjun äger rum och hur de interagerar med forskaren, alltså er. Ert bemötande av barnen påverkar deras svar till olika frågor. Det samma gäller för hur ni reagerar på det barnen säger, för barn kan bli ovilliga att berätta om sådant som de märker att upprör vuxna. På samma vis kan de vara ovilliga att berätta om något som sker hemma om de upplever att det finns en risk att det uppstår missförstånd eller att det kan sära föräldrarnas känslor.

Barnens eget intresse och ivrighet att få berätta brukar vara det mest avgörande för hur mycket de är villiga att berätta för intervjuaren. Eftersom barn är så känsliga för miljöns påverkningar är det bra om tillvaron görs så trivsamt som möjligt. Därför finns det fördelar i att intervjua barnen enskilt, för intervjuer med flera barn samtidigt kan bli svåra att handskas med. I gruppintervjuer kan det hända att de enskilda barnens svar blir påverkade av grupstrycket tills alla uttrycker samma åsikt, vilket är en vanlig företeelse inom barngrupper i största allmänhet. Utöver att barnen kan påverka varandras svar kan det bli svårt att tyda vad som sägs på inspelningen, om alla barnen talar i munnen på varandra.

När barn intervjuas krävs en intervjustrategi med olika sorters frågor som kan få tillfredställande svar från barn. Efter att ni skapat en kontakt med barnen och förklarat intervjuens syfte kan ni dela in intervjun i olika teman som presenteras klart och tydligt. Håll intervjun gärna lagom kort så att barnen orkar hela vägen, exempelvis 20–30 minuter. När intervjun avslutas kan ni upprepa och sammanfatta sådant som diskuterats, för att kolla om det uppstått missförstånd.

Hur frågar man?

Till att börja med ska ni presentera er själv och berätta varifrån ni kommer och varför ni gör intervjun. Fråga vad barnet heter fast ni redan skulle veta barnets namn, för då upplever barnet starkare att ni är intresserade av vad hen har att berätta. Det finns olika sorter av frågor som kan ställas under en intervju, beroende på hur samtalet fortskrider. De tre vanligaste frågorna är **öppna frågor**, **dirigerande frågor** och **frågor med tydliga alternativ**. Öppna frågor kan kännas överväldigande för den intervjuade om dessa används i början och brukar sällan ge konkreta svar. Ett exempel på en öppen fråga kan vara en uppmaning om att berätta om sig själv, vilket kan kännas för brett. Dirigerande frågor kan användas mer effektivt, eftersom då frågar intervjuaren om något specifikt som den intervjuade kan lättare få grepp om. En dirigerande fråga kan användas som en inledning som sedan kan följas av öppna frågor.

Kom ihåg:

Använd ett avslappnat och öppet kroppsspråk. Gå gärna ner på samma ögonnivå som barnet.

Tips:

Tonfallet på ditt prat bör vara lugnt och mjukt. Lägg märke till ditt sätt att prata. Använd ett lätt språk.

Frågor med tydliga alternativ brukar ge korta svar, vanligtvis ett ja eller nej. Även om korta frågor med presenterade alternativ ofta är ett bra sätt att få svar lönar det sig att presentera alternativ gällande vem, vad och hur, för att tillåta friare svar. Att bara erbjuda alternativ mellan ett enkelt ja eller nej kan göra det svårare för den intervjuade och leda till att de svarar annorlunda än vad de egentligen tycker.

Undvika att ställa **ledande frågor**, för dessa kan uppfattas som att intervjuaren maskerar ett påstående till en fråga. Ledande frågor ger intrycket av att ni förväntar er ett särskilt svar av den intervjuade, oberoende om det stämmer eller inte

Som intervjuare måste ni se till att frågorna är begripliga för barnen. Frågorna får inte vara för långa, för barn har vanligtvis svårare att förstå frågor som framförs i långa och komplicerade meningar. Det går att blanda svåra och lätta frågor för att skapa en varierande svårighetsgrad, men då måste ni vara noggranna med att inte lämna många svåra frågor till slutet av intervjun. Det finns en risk att barnen kan uppleva att de misslyckats om de inte kan ge svar på frågorna.

Frågorna ni ställer kan vara formulerade som uppmaningar till barnen att berätta om något, genom att säga t.ex. "**Berätta för mig om...**" eller att be dem beskriva något. Intervjun får inte bli ett förhör utan ska hellre vara ett samtal. Ni kan använda övergripande och specifika frågor för att ge barnen chansen att bestämma riktningen på samtalet. När barnet själv får välja inriktning får ni som intervjuare veta vad barnet tänker på just i den stunden. Ni kan även använda bilder för att hålla igång diskussionen, eftersom det ger barnet något att greppa om. Med hjälp av bilder kommer barnets tankesätt bra fram och intervjuaren kan ställa följdfrågor som t.ex. "**Vad hände sedan?**", och då kan barnet fortsätta sin tankeutveckling. Eftersom projektet rör välbefinnande kan ni visa bilder på exempelvis en ambulans om ni vill diskutera barnens upplevelser av hälsovården. Alternativt kan ni ha med en leksaksambulans.

Praktiska arrangemang

Det finns flera saker att ta i beaktande och förbereda sig för inför intervjun. Till att börja med är det viktigt att få vårdnadshavares samtycke till intervju med barnen, eftersom småbarn är minderåriga och därmed mer sårbara än vuxna informanter. Det här är i synnerhet viktigt om ni bandar in intervjuerna för senare transkribering. Vårdnadshavarens beslut måste göras officiellt med en blankett om samtycke, men även om den vuxna ger sitt samtycke ska barnen inte tvingas till intervju om de inte vill.

Reservera tillräckligt med tid för intervjuerna. Om tiden är begränsad, berätta det för barnet före intervjun börjar för att minimera eventuell besvikelse då du skall åka iväg. Tänk också på trivsamheten på intervjumiljön. Miljön skall helst vara lugn och bekant för barnet. Intervjun kan ske i förskolan, på förskolans gård eller något annat bekant ställe. Om barnen har möjlighet att rita, leka eller pussla under samtalens gång kan de komma igång smidigare och ni kan diskutera medan ni leker tillsammans, då blir även stämningen mer avslappnad. Ni kan ta med till intervjun egna leksaker som är nya för barnen, eller se till att det finns rikligt med papper och pennor om de vill rita medan de svarar på era frågor. Ni kan också ta med något som en belöning till barnen för att de deltagit i forskningen, i stil med klistermärken som de får välja mellan.

Om intervjuerna sker på förskolan ska ni komma överens om det praktiska med förskolepersonalen, så att de kan hjälpa till med arrangemanget och få intervjutillfällena anpassade till förskolans vardag. Genom intervjuer med personalen kan ni dessutom få

information som är till nytta under intervjuerna, exempelvis om barnen haft något speciellt program på sistone som ni kan sedan tillsammans diskutera om. Exempelvis om barnen gjort en utfärd till ett mycket intressant ställe.

När alla intervjuerna är avslutade lönar det sig att inte totalt avbryta kontakten med förskolebarnen, för det kan ha uppstått en för dem viktig relation mellan er och dem. Jämförbart med praktik på daghem kan det uppstå ett tidvis mycket intensivt förhållande och därför är det bra att låta barnen veta på förhand att forskningen är tillfällig och att ni inte är närvarande varje dag. Därför ska ni låta barnen veta när det inte är mycket tid kvar, om intervjuerna är snart färdiga och att ni ska börja redigera forskningsresultaten. Ni kan helt bra besöka förskolan vid ett senare tillfälle och berätta för barnen och personalen hur forskningen fortskrider och tacka barnen igen för deras deltagande. Som tack för deltagande kan ni hitta på något roligt tillsammans med barnen och dela den färdiga forskningens resultat med barnen, personalen och barnens föräldrar.

Rekommenderad vidareläsning

FN:s konvention om *barns rättigheter* artikel 12.

Grunder för förskoleundervisningens läroplan (2014) -Värdegrunden

Papunet.net (för kommunikationshjälpmedel)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL)

Institutet för hälsa och välfärd (THL)-Kohti yhteistä lapsikäsitystä

